

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJA

UZROCI ODLASKA MLADIH IZ BOSNE I HERCEGOVINE – POLITIČKI I KULTUROLOŠKI ASPEKTI

-magistarski rad –

Kandidat:

Lamija Memišević

Broj indeksa: 153/II- UPD

Mentor:

Prof. dr. Sarina Bakić

Sarajevo, 2023. godine

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJA

UZROCI ODLASKA MLADIH IZ BOSNE I HERCEGOVINE – POLITIČKI I KULTUROLOŠKI ASPEKTI

-magistarski rad –

Kandidat:

Lamija Memišević

Broj indeksa: 153/II- UPD

Mentor:

Prof. dr. Sarina Bakić

Sarajevo, 2023. godine

Sadržaj

I Sažetak rada.....	4
II Uvod.....	5
III Metodološki okvir istraživanja	6
Metode istraživanja.....	9
Informacije o postupku istraživanja.....	10
IV BH kontekst odlaska mladih ljudi iz BiH.....	11
Migracije.....	11
V Politički i društveni problemi odlaska mladih iz BiH.....	18
VI Ekonomski problemi i nezaposlenost mladih ljudi u BiH.....	25
VII Zdravstvo u BiH.....	33
VIII Obrazovanje mladih u BiH	36
IX Rezultati intervjua.....	42
Komparacija sistema BiH sa sistemima zapošljavanja mladih u drugim državama.....	44
X Rezultati istraživanja.....	50
XI Slobodno vrijeme, kulturni i društveni aspekt.....	56
XII Zaključak cjelokupnog istraživanja.....	60
XIII Literatura.....	62
POPIS TABELA.....	65
POPIS GRAFIKONA.....	65
XIV PRILOG.....	67
Anketa za uzroke odlaska mladih iz BiH-politički i kulturološki aspekt	67
Anketa za obrazovanje.....	71
Pitanja za intervju	74
XV BIOGRAFIJA	76
IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA.....	77

I Sažetak rada

Ovaj rad nastoji ukazati na aktuelne probleme zbog koji se sve više mladih ljudi odlučuje da ode iz Bosne i Hercegovine. Metodologijom istraživanja i dobivenim rezultatima objašnjava se zbog čega je Bosna i Hercegovina država iz koje migrira sve više njenih stanovnika, te nezadovoljstvo stanovništva i mladih cjelokupnom političkom, ekonomskom i socijalnom situacijom u državi. Glavni razlozi za odlazak iz Bosne i Hercegovine predstavljaju nezaposlenost, politička situacija, nestabilnost u državi, obrazovanje, zdravstvo, kvaliteta života i siromaštvo. Na osnovu dobijenih podataka od strane ispitanika koji su napustili BiH, objašnjeni su razlozi koji su doprinjeli da mladi ljudi odlaze u druge države kao što su: Njemačka, Slovenija, Hrvatska i Norveška.

Ključne riječi: odlazak mladih, društvo, kultura, nezaposlenost, obrazovanje, zdravstvo, kvalitet života.

II Uvod

Tema politički i kulturni uzroci odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine predstavlja jedno od najaktuelnijih pitanja u Bosni i Hercegovini. Mladi ljudi su osobe od navršenih 15 do 30 godina, individue koji nastoje omogućiti sebi i svojoj porodici bolji životni standard.

Prvi dio rada odnosi se teorijsko-metodološki okvir, koji se sastoji od hipoteze, problemskog pitanja, te društvenog i naučnog cilja. Naredno poglavlje rada odnosi se na odlazak mladih posmatran kroz glavne političke i društveno-ekonomske probleme u državi BiH. U tim poglavljima prikazana su istraživanja pomoću anketnog upitnika, kao dio istraživanja koji ima za cilj približiti trenutne stavove mladih prema obrazovanju, nezaposlenosti i političkoj situaciji u Bosni i Hercegovini.

Drugi dio rada bazirat će se na komparaciji politike za nezaposlene u Bosni i Hercegovini i drugih zemalja kao što je Njemačka, Slovenija i Hrvatska koje su predstavljene kao zemlje dobre prakse u slučajevima u kojima nude dobra systemska rješenja za nezaposlene. Na osnovu njihovih programa koji se odnose na aktivnu politiku zapošljavanja upoređivali smo sistem zapošljavanja mladih u Bosni i Hercegovini, te smo kroz intervju sa mladima koji su napustili BiH odlučili saznati razloge i uzrok odlaska i zbog čega su baš izabrali drugu državu za nastavak svoje budućnosti i života izvan BiH.

Zadnje poglavlje ovog rada čini završno istraživanje u kojem je učestvovalo 260 ispitanika, koji su davali svoje stavove o trenutnoj situaciji i razlozima velikog broja migracija mladih izvan Bosne i Hercegovine.

Zaključna razmatranja cjelokupnog istraživanja za potrebe izrade magistarskog rada govorit će o smjernicama i preporukama za uvođenje reformi koje su potrebne u političkoj sferi, zatim u obrazovanju, te pomoći pri smanjenju nezaposlenosti kroz provedene prethodno navedene reforme.

III Metodološki okvir istraživanja

Metodološki okvir istraživanja veoma je značajan zbog načina pristupa podacima našeg istraživanja, načina analiziranja podataka koje smo prikupili, problema istraživanja i rješenja do kojih dođemo prilikom obrade podataka. Kako navodi Senadin Lavić: „ Metodologija u znanstvenom smislu predstavlja bavljenje problemima i mogućnostima različitih načina pristup (“puteva“ ili metoda) u istraživanju da bi se unutar određene znanosti obrazovalo arugemntirano znanje o njezinom predmetnom području. Ovdje pomenuto “predmetno okružje/područje“ označava jedan aspekt (dio) stvarnosti koja predstavlja referencijalnu tačku rada unutar određene discipline.¹

1. Problem istraživanja

Problem istraživanja predstavlja odlazak mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine zbog njihovog nezadovoljstva samim političkim sistemom u kojem se nalaze. Mladi ljudi su ključ za razvoj države. Oni su ti koji čine promjene u društvu. Kroz svoje obrazovanje i napredak u životu pomažu i razvijaju državu u kojoj žive i samim tim razvijaju i unapređuju sami sebe. Od svoje 15-30 godine mladi tada odlučuju o važnim pitanjima u svom životu koji će im kasnije odrediti put kojim treba da idu. Odlaze zbog nezadovoljstva političkog, ekonomskog i društvenog sistema u državi, koji mladima ne ostavlja drugi izbor nego da rješenje potraže u perspektivnijim i razvijenijim državama. Savremeni problemi koji su ključ odlaska mladih su: depopulacija, veliki broj iseljavanja stanovništva i denalitet.

¹ Lavić, Senadin. (2014). Metodološke rasprave: epistemološki-metodološki pristup znanosti. Sarajevo:Fakultet političkih nauka Univerziteta. Str. (17)

2. Problemska pitanja istraživanja:

1. Da li Bosna i Hercegovina može riješiti problem nezaposlenosti mladih ljudi i na taj način zaustaviti odlazak mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine?
2. Koji su to politički problemi zbog kojih mladi ljudi žele napustiti Bosnu i Hercegovinu?
3. Kako na mlade utiču ekonomski i socijalni problemi sa kojima se susreće Bosna i Hercegovina?

Predmet istraživanja

1. Odlazak mladih iz Bosne i Hercegovine uzrokovan problemima na političkom, socijalnom, ekonomskom i kulturnom polju.

Ciljevi istraživanja

1. Naučni cilj istraživanja

Naučni cilj istraživanja ovog rada bazirat će se na komparaciji političkog sistema Bosne i Hercegovine sa političkim sistemima drugih država. U okviru naučnog istraživanja kroz rad će se prikazati uvid u zakonske i institucionalne okvire politike u Bosni i Hercegovini.

2. Društveni cilj

Mladi ljudi koji čine društvenu zajednicu jedne države, odgovorni su građani koji moraju ispunjavati određene zahtjeve. Oni su ti koji određuju i postavljaju određene ciljeve u svom životu. Mladi ljudi su ti koji spoznaju društvene-ekonomske i političke probleme, određuju tok

svog života i način na koji će živjeti. Ukoliko ne mogu ispuniti životne „potrebe“, a u to ubrajamo zaposlenje, obrazovanje, pristojan život, mladi odlučuju napustiti društvenu zajednicu i otići iz države. Zbog toga društveni cilj istraživanja nastoji odrediti način života i ulogu mladih u društvenoj zajednici.

Generalna hipoteza

Politički sistemi, društveno-ekonomski, kulturni i socijalni problem su glavni razlog zbog kojih mladi ljudi odlaze iz Bosne i Hercegovine.

Posebne hipoteze:

1. Nezaposlenost u Bosni i Hercegovini utiče na odlazak mladih iz države Bosne i Hercegovine.
2. Nestabilna budućnost, siromaštvo, nesigurnost, korupcija sa kojima se suočavaju mladi dovode do toga da se mladi osjećaju bespomoćno i da moraju da napuste svoju državu.

Vrsta istraživanja:

Istraživanje je po svojoj prirodi teorijsko-empirisko. Ono podrazumjeva analiziranje i istraživanje problema sa kojima se suočavaju mladi ljudi u Bosni i Hercegovini, te rezultata istraživanja na temu: Uzroci odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine- politički i kulturološki aspekti i Obrazovanje u BiH, kako bi odredili na koji način utiču problemi, zbog kojih mladi napuštaju svoju domovinu.

Metode istraživanja

Metoda analize i sinteze

To su metode putem kojih smo u našem radu postupkom analize raščlanjivali ideje na njihove sastavne elemente, a postupkom sinteze objedinjavali i povezivali pojedinačne djelove u cjelinu.

Tehnike ispitivanja – intervju i metoda ankete

Najčešći oblik ispitivanja u istraživanju provodi se putem ankete i intervjuja kako bi ispitali stavove i mišljenja ispitanika. Za potrebe istraživanja na temu:“ Uzroci odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine- politički i kulturološki aspekti“ i „Obrazovanje u BiH“, odlučili smo da koristimo ove dvije tehnike kako bi prikupili potrebne podatke.

Uzorak

Za potrebe istraživanja, putem ankete i intervjuja učestvovalo je 260 ispitanika.

Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja

Ovo istraživanje realizirano je 2022-2023. godine u Sarajevu, BiH.

Informacije o postupku istraživanja

Vremenski okvir istraživanja	Od maja 2022-maja 2023. godine
Metoda prikupljanja podataka	Prikupljanje podataka putem Google forms
Veličina uzorka	260 ispitanika
Ispitanici	Dobi od 15-46+ godina starosti

Istraživanje urađeno za Uzroci odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine-politički i kulturološki aspekti i Obrazovanje

Vremenski okvir istraživanja	Maj 2023. godine
Metoda prikupljanja podataka	Intervju
Veličina uzorka	5 ispitanika
Ispitanici	Dobi od 20-30 godina starosti

Intervju urađen na temu: Uzroci odlaska mladih iz BiH- politički i kulturološki aspekti

IV BH kontekst odlaska mladih ljudi iz BiH

Migracije

„Migracije su odraz i obilježje društveno-ekonomskih i političkih specifičnosti. Kao takve, imaju važnu kulturno-povijesnu ulogu u svakom konkretnom prostoru. One neosporno prate razvoj, te uzrokuju promjene u gotovo svim sferama življenja. Ekonomske promjene su vrlo značajne, no ne smije se zanemariti ni značaj demografskih promjena. U demografskoj slici Bosne i Hercegovine, na čijim su se prostorima smijenila dva carstva, osjetili tragovi dvaju svjetskih ratova te posljedice nedavne katastrofalne agresije, one su bez sumnje važna sastavnica.“² Migracije predstavljaju kretanje ljudi iz jedne države u drugu državu, kako bi pronašli mjesto koje im nudi priliku da sebi omoguće bolji život. „U najširem smislu, prostorna pokretljivost stanovništva, a u užem smislu trajnija promjena mjesta stalnoga boravka pojedinaca ili društvenih skupina.“³ Migracije se dešavaju iz različitih razloga kao što su: problemi političke, ekonomske i društvene prirode. Ljude privlače zemlje koje nude bolje uslove za život, bolje standarde od onih u kojima se trenutno nalaze. U Bosni i Hercegovini suočeni smo sa raznim problemima kako onim finansijskim, tako i zdravstvenim, ali i društvenim. Najveći broj migracija manifestovao se prema zemljama koje su razvile svoje društvo i gospodarstvo zemlje.

„Omladina" ili "mladi" su osobe u životnoj dobi od navršениh 15 do navršениh 30 godina starosti.“⁴ Odlazak mladih ljudi predstavlja veliki gubitak za jednu zemlju, pritom mislimo na odlazak radno sposobnih i obrazovanih ljudi. Odlazak obrazovanih mladih ljudi za državu predstavlja veliki gubitak, jer bez obzira na njihov stepen znanja, niko ne prepoznaje njihovu sposobnost i zalaganje tokom čitavog školovanja i ne nudi im zaposlenje. Sa ekonomske strane u Bosni i Hercegovini preovladavaju niske plate, visoka nezaposlenost i neaktivnost mladih, te visoki doprinosi na plaće, što je totalna suprotnost u odnosu na druge države koje nude bolje benefite i bolje uslove za rad, što nam prikazuje i sljedeća tabela:

² Pabrić, Alma. (2002). Osnovne značajke i posljedice migracijskih kretanja u Bosni i Hercegovini. Migracijske i etničke teme 18 (2002), 4: 349–364. Str. 346

URL: <https://hrcak.srce.hr/file/158435> (pristupljeno 17.07.2023. god.)

³ Definicija migracija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=40619> (pristupljeno 19.09.2023. godine)

⁴ Zakon o mladima FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/10)

Faktori istiskivanja	Faktori privlačenja
a) ekonomski <ul style="list-style-type: none"> • niske plaće • visoki doprinosi na plaće • visoka nezaposlenost i neaktivnost 	a) ekonomski <ul style="list-style-type: none"> • visoke plaće • snažna potražnja radne snage • dinamičan ekonomski rast • tehnička opremljenost rada i zaštita na radu
b) politički <ul style="list-style-type: none"> • nejednakost • diskriminacija • represija • korupcija i kriminal 	b) politički <ul style="list-style-type: none"> • prava i slobode • red i zakon • sudski aparat • vlasnička prava
c) socijalni <ul style="list-style-type: none"> • slaba zdravstvena zaštita • nepravilna socijalna zaštita • siromaštvo i nejednakost 	c) socijalni <ul style="list-style-type: none"> • porodica, prijatelji/mreže • zdravstvena zaštita • socijalna zaštita
d) ostali <ul style="list-style-type: none"> • neuglednost krajolika • loš obrazovni sistem • zastarjele tehnologije • nefunkcionalna infrastruktura 	e) ostali <ul style="list-style-type: none"> • Ugodnost krajolika • Dobar obrazovni sistem • Razvijena tehnologija • Razvijena infrastruktura

Izvor: Adaptirano prema Simpson (2017)

Tabela 1⁵

Pored navedenih razloga potrebno je osvrnuti se i na migriranje mladih zbog nestabilnosti u državi. Bosna i Hercegovina je država koja zbog svoje vladajuće strukture i politike djelovanja teško dolazi do rješenja kada je upitanju prosperitet zemlje. Složena politička struktura i korupcija dovela je do lošeg upravljanja i lošeg razvoja zemlje. Kroz ekonomska ulaganja, te jačanjem i razvojem države, doprinjelo bi se boljim uslovima u kojem bi stanovništvo Bosne i Hercegovine živjelo. Kada govorimo o političkoj strukturi i sigurnosti, mnogi mladi osjećaju da ne postoji pravednost u vladajućim strukturama i da ne postoji mogućnost napredovanja bez političke povezanosti. Ljudi migriraju iz različitih razloga poput onih u koje ubrajamo: radnu migracija, koja predstavlja odlazak ljudi iz svoje države da bi pronašli posao ili bolje uslove za posao; zatim migracije zbog obrazovnog sistema, kao potraga za boljim stručnim usavršavanjem; migracije iz obiteljskih razloga u svrhu spajanja porodice, te traženje azila onih koji migriraju iz svoje zemlje zbog vjerskih, političkih ili drugih razloga.

Broj odseljenog stanovništva iz Bosne i Hercegovine se iz godine u godinu stalno povećava. Naime, Agencija za statistiku BiH predstavila je za 2022. godinu, broj odseljenih iz Federacije Bosne i Hercegovine koji iznosi 20.676, u Republici Srpskoj 8.867 i u Brčko Distriktu 622

⁵ Tabela preuzeta u svrhu tabelarnog prikazivanja faktora istiskivanja i privlačenja građana BiH u druge države. Domazet et al. (2020): Održivost emigracija iz Bosne i Hercegovine, Friedrich-EbertStiftung, Sarajevo. Str. 55

stanovnika.⁶ Sve više mladih ljudi odlučuje se na odlazak, jer se situacija kako u političkom, socijalnom i ekonomskom smislu ne poboljšava.

I muškarci i žene odlaze iz Bosne i Hercegovine. Uglavnom odlaze iz istih razloga kao što su niske plaće, nestabilnost i korupcija. Prema dolje navedenoj tabeli broj iseljenog stanovništva iz BiH prema spolu iznosi: muškaraca 12.306., i žena 17.859. Iseljavanje oba spola dorinosi nedostatku radne snage kao što su obrazovanje i zdravlje, ali on najvažnije jeste da utiče na smanjenje populacije i dovodi do „zemlje straca“.

7. Broj odseljenih prema spolu i starosnoj grupi za 2022. godinu
Number of emigrants by sex and age group for 2022

Odseljeni iz Emigrants from	Starosna grupa / Age group																		
	Ukupno Total	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+
Ukupno BiH																			
ukupno/total	30.165	1.496	1.618	1.223	2.054	3.277	4.480	3.238	2.532	2.000	1.515	1.333	1.228	1.292	1.234	693	375	324	253
muški/male	12.306	781	824	597	845	763	1.303	1.254	1.095	950	736	660	603	616	584	333	155	106	101
ženski/female	17.859	715	794	626	1.209	2.514	3.177	1.984	1.437	1.050	779	673	625	676	650	360	220	218	152
Federacija BiH																			
ukupno/total	20.676	1.064	1.163	886	1.395	2.376	3.124	2.255	1.753	1.320	973	890	810	807	743	460	258	223	176
muški/male	8.193	564	593	436	558	512	865	850	746	613	464	425	379	392	344	213	104	66	69
ženski/female	12.483	500	570	450	837	1.864	2.259	1.405	1.007	707	509	465	431	415	399	247	154	157	107
Republika Srpska																			
ukupno/total	8.867	393	413	308	607	836	1.270	916	732	633	501	421	399	462	468	221	113	99	75
muški/male	3.832	201	207	150	258	224	411	374	331	316	256	222	213	211	226	112	49	40	31
ženski/female	5.035	192	206	158	349	612	859	542	401	317	245	199	186	251	242	109	64	59	44
Brčko distrikt																			
ukupno/total	622	39	42	29	52	65	86	67	47	47	41	22	19	23	23	12	4	2	2
muški/male	281	16	24	11	29	27	27	30	18	21	16	13	11	13	14	8	2	0	1
ženski/female	341	23	18	18	23	38	59	37	29	26	25	9	8	10	9	4	2	2	1

Tabela 2⁷

Mladi predstavljaju važan segment društva, oni su izvori kreativnosti, inovacija i ideja. Društvo u kojem žive treba da učini sve kako bi zadržali važne i korisne ljude za razvoj države. Agencija za statistiku BiH predstavila je tabelu o broj odseljenih prema spolu i starosnoj grupi za 2022.

⁶ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2022). Bosna i Hercegovina u brojevima 2022. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
URL: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/DEM_02_2022_Y1_1_BS.pdf (pristupljeno 20.04.2022. godine)

⁷ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2022). Bosna i Hercegovina u brojevima 2022. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
URL: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/DEM_02_2022_Y1_1_BS.pdf (pristupljeno 20.04.2022. godine)

godinu. Sumirajući navedene podatke dolazimo do zaključka da je najveći broj odeseljenih iz Bosne i Hercegovine predstavljalo stanovništvo starosti od 20-39 godina, što predstavlja 44,8% ukupnih kretanja. Nedostatak perspektive, okruženje u kojem se ne mogu ostvarivati vlastiti talenti i snovi na svojevrsan način "prisiljavaju" mlade da traže bolje prilike izvan granica BiH. „Savremeni razvoj stanovništva Bosne i Hercegovine obilježavaju sljedeći problemi: denatalitet (opadajuće stope rađanja), negativna prirodna promjena (veći broj umrlih od broja živorođenih), ukupna depopulacija (smanjenje broja stanovnika), negativni migracijski saldo, kao i rapidno demografsko starenje uzrokovano padom stope fertiliteta, iseljavanjem mladih te produženjem prosječnog životnog vijeka. Navedeni demografski trendovi prvenstveno su posljedica rata (1992–1995), ali i poratne društveno-ekonomske tranzicije koja se poistovjećuje s krizom. Razlozi za to povezani su s produženim obrazovanjem, visokom nezaposlenošću te nestabilnim prihodima i onih zaposlenih zbog povećanog broja prekarnih (potplaćenih, privremenih i nesigurnih) poslova na tržištu rada. U takvim okolnostima biološka regresija uzimat će sve više maha, imajući u vidu još nekoliko činjenica: a) da će rađanje ovisiti o brojčano manjim generacijama; b) kontinuitet dominantnog reproduktivnog obrasca; c) izostanak adekvatnih mjera pronatalitetne politike.⁸“

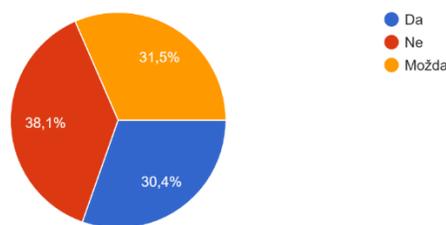
Mlade ne treba osuđivati zbog odlaska iz svoje države. Oni su ti koji odlučuju o svojoj budućnosti i traže najbolje prilike kako bi sebi omogućili dostojanstven život. Odluka o odlasku iz svoje države mladima predstavlja veliki korak i izazov u njihovom životu, ali su primorani otići zbog toga što često nailaze na odbijanja od vodećih struktura kada je upitanju pronalazak posla. Zbog masovnog odlaska stanovništva potrebno je stvoriti okruženje koje će privući mlade i pružiti im ostanak i mogućnost razvoja, te unaprijediti političku situaciju u BiH, omogućiti nove perspektive i stvaranje novih prilika za napredak. Tačnost podataka o odlasku mladih iz BiH predstavlja značajan problem, zbog toga što i Agencija za statistiku BiH nema tačan uvid u evidenciju odlazaka iz BiH. „Kako objašnjava direktor Agencije za statistiku BiH Velimir Jukić: “(U) BiH ne postoji statistika migracija, konkretno ne postoje mehanizmi koji bi osigurali kvalitetnu evidenciju odlazaka iz BiH. Pojedine zemlje u Europi to su uredile kroz obveze prijavljivanja i odjavljivanja. Agencija za statistiku BiH nema tačan uvid ni prave informacije o

⁸ Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Str. 15.

kolikom je broju ljudi riječ. Uvažavam izvore koji govore o broju ljudi koji su napustili BiH, ali ima tu i špekulacija zbog jeftinih političkih bodova...Ta činjenica otvara širok prostor za manipulaciju podacima i naslovima, pa i plasiranje netačnih vijesti u različite svrhe, posebno kad je riječ o državnom nivou.“⁹ Značajno je ukazati da sve migracije koje se odvijaju izvan države nisu trajne. Postoje različite vrste migracija koje se odnose na trajnost ili frekventnost. Zbog tačnog uvida migracije stanovništva BiH potrebno je praviti distinkciju između raznih tipova migracija, kako bi se ustanovili tačni podaci odlaska mladih iz BiH.

Demografska slika Bosne i Hercegovine se konstantno mijenja. Odlaskom mladih ljudi, Bosna i Hercegovina se suočava sa padom nataliteta i povećanjem mortaliteta. Iz godine u godinu svjesni smo činjenice da se broj novorođene djece smanjuje. Veliki ljudski gubitak predstavlja odlazak mladih u inostranstvo. Također, veliki broj ljudi u Bosni i Hercegovini odlučio je da se ne vrati u svoju državu nakon rata. Naša država se već tada suočila sa problemom odlaska stanovništva, koji je nastao zbog problema nestabilnosti u zemlji, kao i ekonomskih i društvenih promjena koje su nastale nakon toga. Iz istraživanja koje je urađeno naredni grafikon predstavlja:

Po vašem mišljenju da li je Bosna i Hercegovina zemlja u kojoj se može pokazati vlastiti potencijal?
260 odgovora

Grafikon 1. Mišljenje mladih o Bosni i Hercegovini kao zemlji u kojoj se može iskazati vlastiti potencijal

Za potrebe izrade magistrskog rad urađena je analiza uzroka koji su doprinjeli odlasku mladih iz Bosne i Hercegovine. 30,4% navelo je da se u Bosni i Hercegovini može iskazati vlastiti potencijal, a 31,4% ispitanika je odgovorila sa možda. Najveći procenat za ovo pitanje iznosi 38,1%, gdje su ispitanici naveli da je Bosna i Hercegovina zemlja u kojoj se ne može iskazati

^{9 9} Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Str. 33.

vlastiti potencijal. Moglo bi se reći da su ovo poražavajući podaci u kojima mladi, smatraju da se ne mogu iskazati i napredovati u ovakvom sistemu u kojem se nalazi Bosna i Hercegovina. Vlastiti potencijal čini neiskorištene sposobnosti, vještine i resurse, koje svakom pojedincu omogućava rast i razvoj u svojoj državi, međutim u Bosni i Hercegovini mladima nije omogućen sistem u kojima će pokazati svoj potencijal i razviti ga i zbog toga migriraju u države koje će cijeliti njihove vještine i talente koje nose sa sobom.

Zasigurno izvještavanje medija o odlasku mladih iz Bosne i Hercegovine ima veliku ulogu o formiranju mišljenja i stavova o veoma aktuelnoj temi u Bosni i Hercegovini. Mnogi mediji djeluju na formiranje javnog mjenja o odlasku mladih iz Bosne i Hercegovine. Konstantno prezentiranje brojki i statistika koje se odnose na broj živorođenih, broj umrlih, broj upisanih u osnovne škole utiče da ljudi sami po sebi donose odluke koje se tiču njihovog osobnog života. Medij je važno sredstvo komunikacije, koje građanima prezentira sve važne informacije koje su tada u tom trenutku jako značajne. Informacije o stalnom odlasku mladih potiče da i drugi mladi ljudi slušajući dobiti koje su ostvarili drugi ljudi i oni napuste Bosnu i Hercegovinu kroz određeni vremenski period „Nakon napuštanja matične države migranti mogu djelovati na domaće stanovništvo kroz različite kanale, vršeći tako direktni ili indirektni utjecaj, a ponajviše koristeći društveni i finansijski kapital koji stječu tokom svog boravka u inostranstvu. Doznake iz inostranstva, investicije i pristup kapitalu izdvajaju se kao najznačajniji finansijski faktori utjecaja emigranata na domaće stanovništvo (Efendic et al., 2014). Doznake iz inostranstva jedan su od mjerljivih pokazatelja iskustva međunarodne migracije, a uz to predstavljaju značajne eksterne izvore finansiranja u zemlji porijekla, čime se može zaključiti da doznake iz inostranstva doprinose ukupnom ekonomskom razvoju i povećanju blagostanja rezidentnog društva.“¹⁰

Na osnovu dosad navedenog, moramo biti svjesni da su mladi riznica znanja, pokretači novih ideja na koje trebamo da računamo i da se borimo da ih zadržimo u našoj državi. „Zemlje Evropske unije olakšavaju i procedure prihvatanja studenata iz drugih zemalja. Osnovna mjera jeste da se studentima olakša pristup tržištu rada za vrijeme studija, ali i nakon završetka istih. Također, olakšavaju se administrativne procedure vezane uz dolazak na studije u zemlje

¹⁰ Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Str 65

Evropske unije, ali i kasniji ostanak nakon završetka studija. Nekada zemlje Evropske unije targetiraju određenu zemlju trećeg svijeta i kreiraju specifične politike za privlačenje studenata i mladih iz tih zemalja. Što se tiče vanjske mobilnosti radnika, zemlja je potpisala međunarodne bilateralne sporazume s Njemačkom, Slovenijom, Srbijom i Katarom. Na osnovu ovih sporazuma, mnogi tražioci posla, uključujući i diplomirane studente, pronašli su posao uz posredovanje javnih službi za zapošljavanje. Međutim, još veći broj ljudi, često kvalificiranih i već zaposlenih, pronašao je posao u inozemstvu na vlastitu inicijativu, doprinoseći visokom nivou emigracije radne snage¹¹

Odlazak iz države BiH manifestira se zbog individualnih razloga pojedinaca. Svaka punoljetna osoba razmišlja o unapređenju svojih životnih standarda, unapređenju svog školovanja i pronalaska posla, koji će im u daljoj budućnosti biti prijeko potrebni za život. Efekat migracionog toka bazira se na privremenim i trajnim iseljnjima, kroz preseljenja radi školovanja, posao sezonskog radnika ili trajna zaposlenja, koja doprinose trajnom iseljavanju iz zemlje. Kako bi zaustavili efekat migracionog toka potrebno je raditi na opstanku visoko kvalificiranih radnika u BiH, koji će zadržati stanovništvo i ponuditi im bolje usluge, a to su ljekari, pravnici, stomatolozi, znanstvenici, profesori, nastavnici... koji će moći pružiti kvalitetne usluge građanima, a i kroz ekonomsku korist pomoći državi u plaćanju poreskih prihoda. Iako postoji mogućnost za povratkom stanovništva poput emocionalnih razloga ili želje za ostvarivanjem vlastitog kapitala, činjenica je da se većina stanovništva sve manje odlučuje da vrati. Jer iako se migracije dešavaju i u razvijenijim i naprednijim državama u potrazi za puno bojim standardom od prethodnog, ljudi iz Bosne i Hercegovine odlaze iz potrebe i zato što nemaju perspektive u državi u kojoj žive.

¹¹ Troškovi emigracije mladih iz Bosne i Hercegovine. WFD. 2021. Str 31.
URL: https://iri.rs/wp-content/uploads/2021/08/Troskovi-emigracije-mladih-u-Crnoj-Gori_compressed.pdf
(pristupljeno 30.04.2022. godine)

V Politički i društveni problemi odlaska mladih iz BiH

Sa odlaskom stanovništva Bosna i Hercegovina suočava se od ranijih godina. Najveće iseljavanje stanovništva počelo je raspadom Jugoslavije i početkom rata u Bosni i Hercegovini. Mnogi građani u Bosni i Hercegovini odlučili su da napuste svoju državu zbog toga što je država bila „pogođena“ ratom. Kako bi se spasili od rata stanovništvo je migriralo prema državama koje su po njima pružale bolje standarde za život. Politička situacija u Bosni i Hercegovini veoma je zabrinjavajuća i uvijek je u stalnom vraćanju unazad. „U pravno-političkom i izbornom smislu Bosna i Hercegovina je sui generis, jedinstvena u svijetu. Sadašnji politički sistem BiH proizašao je iz „Dejtonskog mirovog sporazuma“ (zajedno s Ustavom BiH kao njegovim aneksom), kao paket političkih dogovora zaraćenih strana u BiH, s ciljem zaustavljanja rata, rekonstrukcije ustavnog poretka i konsolidacije parlamentarne demokratije.“¹² Vrh države čini Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, kojeg čine po jedan predstavnik iz Bošnjakog, Hrvatskog i Srpskog naroda. Politička nestabilnost je proizvod formiranja vlasti koji se odnosi na 2 entiteta Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska, te Brčko distrikt, koji se nalaze u jednom svojevrsnom političkom rivalitetu.“ Izvršna i zakonodavna vlast na entitetskim i državnom nivou su također zainteresovane strane koja bi za cilj trebalo da imaju poboljšanje statusa mladih u društvu kroz unapređenje obrazovanja, zapošljavanja, boljih i prilagođenijih zdravstvenih usluga, omogućavanje lakšeg pokretanja biznisa, bogatiji kulturni i društveni život i druge važne elemente svakodnevnog života mladih.“¹³ Otežano je donošenje odluka i usaglašavanje oko glavnih pitanja koji se odnose na samu državu. Ovako konstruisanje vlade umanjuje njenu funkcionalnost. „Izostanak profilacije na političkom spektru, istovremeni je uzrok i posljedica izostanka ideološke pluralizacije i profilacije biračkog tijela, a kao jedna od paralelnih, ali kapitalnih posljedica, jeste i nemogućnost postizanja političkog konsenzusa za upravljanje

¹² Ideološki profil političkih stranaka u BiH: katalizator usporene demokratizacije. Alumni Foundation Council og Europe. Policy Brief 05. 2019. Str. 6

URL: <http://www.spsbh.ba/PB%205%20local.pdf> (pristupljeno 15.07.2022. godine)

¹³ Preduzetništvo i mladi u BiH: Mala, srednja i mlada poduzetništva. 2017. Str. 10

URL: https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2017/11/poduzetnistvo_i_mladi_u_bih.pdf (pristupljeno 10.08.2023. godine)

razvojem države Bosne i Hercegovine, što determinira ukupni proces demokratizacije i profil parlamentarne demokratije.“¹⁴

Svjedoci smo da se konstantno u Bosni i Hercegovini bavimo korupcijom i nepotizmom, koji su doveli do narušavanja vjere u vladajući sistem. Političke stranke koje vladaju u Bosni i Hercegovini predstavljaju ključnu ulogu u formiranju i vođenju političkih izbora. Razni predstavnici stranaka imaju svoju misiju i viziju po kojoj vode svoje političke kapanje i načine na koji će voditi državu bilo to na državnom, entiteskom ili lokalnom nivou. Stranke predstavljaju većinskim dijelom etničke, religijske i ideološke skupine koje dovode do napetosti i političke podjele. Izbori su ključni kada je upitanju politika u Bosni i Hercegovini. „Političke stranke u demokratskim sistemima igraju ključnu ulogu u zastupanju kolektivnih interesa i nuđenju političkih rješenja za društvene probleme. U Bosni i Hercegovini, etnonacionalni diskurs i dalje prevladava među političkim strankama i javnim politikama, a platforme često ne odražavaju prioritete građana za socio-ekonomskim reformama. Ideološka opredjeljenja su i dalje slaba, a analiza izbornih programa svih stranaka otkriva značajne razlike u njihovim obećanjima. Pored toga, stranke najčešće ne teže ostvarenju svojih predizbornih platformi jednom kada dođu na vlast, što pokreće pitanje legitimnosti i reprezentativnosti vladajućih stranaka.“¹⁵

Izlaznost na izbore je veoma mala kroz prethodne godine, zato što većina stanovništva je razočarana u dosadašnje vođenje države i lažna obećanja predstavnika različitih političkih stranka, koji dovode do male izlaznosti na izborima. Prema urađenom istraživanju u narednom grafikonu predstavlja se uvid u političku situaciju u BiH.

¹⁴ Ideološki profil političkih stranaka u BiH: katalizator usporene demokratizacije. Alumni Foudation Council og Europe. Policy Brief 05. 2019. Str 6

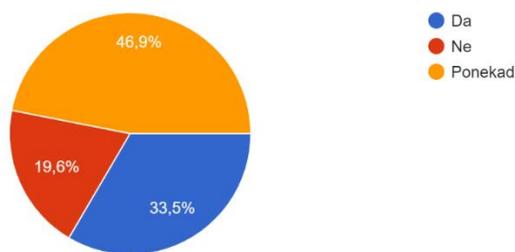
URL: <http://www.spsbh.ba/PB%205%20local.pdf> (pristupljeno 15.07.2022. godine) Str 1

¹⁵ Ideološki profil političkih stranaka u BiH: katalizator usporene demokratizacije. Alumni Foudation Council og Europe. Policy Brief 05. 2019. Str 6

URL: <http://www.spsbh.ba/PB%205%20local.pdf> (pristupljeno 15.07.2022. godine) Str 4

Da li Vas zanima politička situacija u Bosni i Hercegovini?

260 odgovora

Grafikon 2. Politička situacija u Bosni i Hercegovini

Mladi posebno nisu zainteresovani da izađu na izbore niti ih naročito zanima politika u BiH. Prema dobijenim podacima 33,5% zanima politička situacija, dok ostalih 46,9% i 19,6% odgovara da ih ponekad ili nikako ne zanima politička situacija. Postavlja se pitanje: Da li je to zbog njihove ogorčenosti prema sistemu u kojem žive ili svjesnosti da ne mogu promjeniti ono što zaista prema njihovom mišljenju utiče na odlazak iz ove države? Sa svojih osamnaest godina svi građani Bosne i Hercegovine dužni su da izađu na izbore. Za njih izbori samo predstavljaju dužnost koji ima svaki punoljetan građanin ove zemlje.“ Pored toga, međutim, oni pokazuju veoma malo stvarne političke angažovanosti. Neformalni i neinstitucionalizovani ciljani oblici djelovanja, kao što su protesti i peticije, ih prosto ne privlače, bilo lično ili putem interneta. Formalni i poluformalni vidovi angažovanja, poput rada za političke stranke ili posredstvom političke funkcije također ih ne privlače. Sama činjenica da bi morali svjesno donositi političke odluke, uključivati se u složene institucionalne procese i odgovarati za svoje postupanje čini da mladi gube interes.“¹⁶

Nezainteresovanost mladih za politiku, predstavlja problem za razvoj i budućnost zemlje. Mladi ljudi su bogati znanjem koje su tokom školovanja stekli, imaju nove ideje, nova razmišljanja koja su potrebna da se gradi sistem koji će biti napredan i spreman ponuditi nešto novo. Međutim, zbog nemogućnosti pronalaska posla, zbog smanjene perspektive u budućnosti, oni jednostavno ne žele da učestvuju u formiranju sistema, jer imaju priliku da vide dobre primjere prakse drugih država koje ulažu u svoju omladinu i daju im priliku da se razvijaju. Politika u BiH se vrlo malo

¹⁶ Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Str 54-55

bavi mladima, koji se zbog toga osjećaju otuđeno i nevidljivo. Također, važna činjenica je da kroz izborne procese mladi nisu dovoljno svjesni šta koja politička stranka predstavlja i često nemaju pristup informacijama o relevantnim kandidatima, a pogotovo osobe sa osamnaest godina koje tek započinju svoju demokratsku dužnost i koje imaju ulogu u stvaranju sistema u kojem će izabrani predstavnici voditi državu. „Povjerenje u političke institucije, uključujući Predsjedništvo BiH, Parlamentarnu skupštinu, vladu i političke stranke je na izuzetno niskom nivou. Političkim strankama se čak i najmanje vjeruje. Građani generalno a posebno mladi nemaju puno dodira s tim institucijama, niti im bosanskohercegovački politički sistem nudi dovoljno prilika za to. BiH je konsocijacija, što podrazumijeva da je raspodjela moći između grupa institucionalizovana u okviru političkog sistema. Političke stranke sebe smatraju isključivim predstavnicima interesa njihovih etničkih grupa u službenim institucijama vlasti i interesi koji se tiču konkretnih tema teško postaju dijelom javnih politika.“¹⁷

Mladi i politika su veoma povezani, jer politika utiče na razvoj mladih u svojoj državi, ujedno i predstavljaju budućnost društva. Jačanje društva pomaže jačanju politike i njene države. Iako postoji većina mladih ljudi koji nisu zainteresovani za učešće u politici, s druge strane postoje mladi koji bi željeli da se bave i aktivno učestvuju u politici, kako bi doprinjeli društvenoj i ekonomskoj perspektivi zemlje. Važno je aktivirati mlade ljude u političke procese, kako bi sudjelovali u donošenju odluka koje se donose na njihov život. „Lokalne zajednice takođe mogu imati ulogu u definisanju prioriteta aktivnih politika zapošljavanja kroz učestvovanje u izboru biznis planova, koje će birati u skladu sa svojim potrebama. Tako predstavnici izabrane lokalne vlasti mogu činiti dio žirija za izbor poslovnih projekata koje prijavljuju nezaposleni mladi ljudi.“¹⁸ Njihovo aktivno sudjelovanje u politici dovelo bi do razvoja politike na način da učestvuju u političkim organizacijama i izbornim kapanjama kako bi bili upoznati sa razvojem pojedinih stranaka i njihovim razmišljanjima u vođenju države. Mlade ljude ne treba odvajati od politike, već ih je potrebno osvjestiti o značaju njihovog „glasa“ u razvoju države. Samo na takav način postit ćemo da mladi ljudi se ne osjećaju bespomoćno i odbačeno u državi u kojoj žive. „ U planiranju svake kulturne politike, pa tako i one u Bosni i Hercegovini, prelamaju se

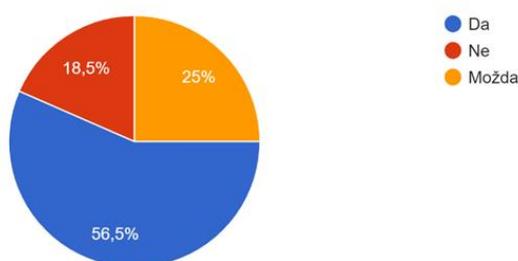
¹⁷ Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Str 55

¹⁸ Preduzetništvo i mladi u BiH: Mala, srednja i mlada poduzetništva. 2017. Str. 11

URL: https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2017/11/poduzetnistvo_i_mladi_u_bih.pdf (pristupljeno 10.08.2023. godine)

cjelokupne društvene, političke i ideološke suprotnosti, reflektiraju se ciljevi društvenog razvoja i političkih borbi, oslikava se ukupna pozicija slobode i stvaralaštva svakog pojedinca, reflektira se svakodnevni život u mnogim aspektima. Svaka vlast kreira vlastitu kulturnu politiku, preko koje osigurava prohodnost svoje političke orijentacije, usmjeravajući kulturu finansijski, politički i ideološki. Takva kulturna politika polazi od interesa jedne klase, što neminovno vodi sužavanju nekih aspekata kulturnog djelovanja u korist drugih.“¹⁹ Tome doprinosi i činjenica da: „Broj mladih u BiH se konstantno smanjuje, pretpostavlja se da ih je manje za 320.000 u odnosu na 1991. godinu kada je prema popisu stanovništva bilo 1.091.775. osoba u dobi između 15 i 30 godina. Nema dileme da to za svaku zemlju predstavlja teško nadoknadiv gubitak imajući u vidu da mladi ljudi, posebno oni koji tek završavaju proces formalnog obrazovanja i traže svoje prvo zaposlenje, predstavljaju izuzetno važan dio populacije jer donose prijeko potrebno novo znanje, ideje i energiju bez kojih ekonomija, kao i društvo u cjelini, ne bi mogli ići naprijed.“²⁰ Kroz urađeno istraživanje ispitali smo stavove građana BiH o poboljšanju uslova u Bosni i Hercegovini.

Da li vlast u Bosni i Hercegovini može poboljšati uslove za bolji život mladih?
260 odgovora

Grafikon 3. Bosna i Hercegovina i poboljšanje uslova za bolji život mladih

56,5% mladih smatra da vlast može uticati na uslove za bolji život i zbog toga bi ovaj podatak trebao da bude pokretač ljudi u vlasti da se bore za mlade i njihov napredak, kroz donošenje raznih reformi i prijedloga. Lokalne zajednice bi trebale da rade na tome da svojim mladima omoguće prilike za razvoj i napredak u karijeri, nuditi im zaposlenja tokom njihovog školovanja,

¹⁹ Bakić, Sarina. (2021). Kontraverze recepcije kulture. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univeziteta. Str 144

²⁰ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 7

koja su prilagođena i dozvoljena za rad, kako bi stekli radnu naviku ali i priliku za učenje, a kasnije i stalna zaposlenja po završetku obrazovanja. „Ljudi iseljavaju zbog osjećaja nejednakosti pred zakonom i pravne i političke nesigurnosti. To eksplicitno iznosi Reinhard Priebe u svom ekspertskom izvještaju za Evropsku komisiju o vladavini prava u BiH: „Povjerenje treba obnoviti. U zemlji postoji raširena percepcija da su posljednjih godina politizirane sudske odluke da su političke stranke preuzele državu, da su nositelji dužnosti imali sukob interesa i miješali svoj službeni mandat sa svojim stranačkim/osobnim planom. Da bi građani stekli povjerenje, sve javne institucije morat će raditi samo u javnom interesu, poštujući zakon i u skladu s visokim etičkim i drugim profesionalnim standardima“²¹

Kako bi zadržali mlade potrebno je da se politika u Bosni i Hercegovini usmjeri ka mladim ljudima u smislu da se vodi računa o njihovim potrebama koje uključuju pomoć u stabenom zbrinjavanju, pomoć pri zaposlenju, smanjenju korupcije i kriminala u institucijama Bosne i Hercegovine, na način da se formira životno okruženje i omoguće poslovne prilike. „Politička scena djeluje sve više fragmentirano, a politička ponuda partija sve manje privlačna za glasače. Širenje svojevrsne apatije među glasačima je ozbiljan pokazatelj manjka demokratije i legitimiteta stranaka, a partiokratija, uz korupciju, postaje možda i najveći izazov za održivost BiH i njenog ustavnog formata.“²²

Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost i dalje su rašireni u društvu i na te probleme je veoma važno da se utiče, kao bi poboljšali naše društvo i unaprijedili socijalnu politiku osiguravajući jasnu strategiju koja bi vodila ka stvaranju boljih životnih uslova za sve. Zbog ovakvih problema potrebno je uticati na institucije BiH da omoguće adekvantnu socijalnu, zdravstvenu, ekonomsku i obrazovnu zaštitu, kako bi se približili EU i ostvarili jednaka prava, šanse i uvjete za cjelokupno društvo. Ono što ohrabruje je poduzetnička kultura kod mladih osoba, izražena kroz postojanje određenih poduzetničkih ambicija.“ Ipak, većina mladi navodi da ne nastavljaju dalje sa poduzetničkim aktivnostima zbog problema sa nedostatkom kapitala. Pri registraciji preduzeća, najveći problem predstavljaju fiksni troškovi koji uključuju i troškove

²¹ Domazet et al. (2020): Održivost emigracija iz Bosne i Hercegovine, Friedrich-EbertStiftung, Sarajevo. Str 137

²² Ideološki profil političkih stranaka u BiH: katalizator usporene demokratizacije. Alumni Foudation Council og Europe. Policy Brief 05. 2019. Str 6
URL: <http://www.spsbh.ba/PB%205%20local.pdf> (pristupljeno 15.07.2022. godine) Str 8

osnivanja preduzeća, te zakonom određene doprinose i dadžbine koje se plaćaju neovisno od uspješnosti operativne aktivnosti. Ovakva praksa je svojstvena Bosni i Hercegovini, gdje su poslodavci primorani izvršavati svoje obaveze prema državi bez obzira da li obavljali određene poslovne aktivnosti tj. ostvarivali inicijalni prihod. Korisna i konstruktivna ekonomska politika bi trebala da uključuje i smanjivanje fiksnih troškova ovakve vrste kako bi na taj način uklonila barijeru koja demotivira mlade da se posvete realizaciji svojih poduzetničkih ambicija.²³Potrebno je izvršiti reforme koje se odnose na demokratizaciju političkih stranaka u kojima će biti omogućena vladavina prava i sloboda govora, te ublažiti međustranačke sukobe na etničkom nivou, te stvoriti konsenzus za donošenje jednoglasnih odluka koje su ishod zajedničkog cilja.

²³ Čavalić, Admir. Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd. Str.9
URL: [\(PDF\) Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini \(Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd\) \(researchgate.net\)](#) (Pristupljeno 23.08.2023. godine)

VI Ekonomski problemi i nezaposlenost mladih ljudi u BiH

„Iako međunarodne teorije o migracijama sadrže različite pretpostavke i hipoteze, nalazi do kojih dolaze prilično su konzistentni. Zajedničko dominantnim teorijskim pristupima jest da identificiraju važnost ekonomskih faktora kao jednog od uzroka međunarodnih kretanja migranata. Većina teorija migracija danas se temelji na ideji da je napuštanje matične države motivirano povećanjem vlastitog ekonomskog blagostanja (Todaro, 1996; Dalen i Henkens, 2008) ili blagostanja porodice.“²⁴ Ekonomski problemi u Bosni i Hercegovini definišu se kroz nezaposlenost, lošu poslovnu klimu, siromaštvo i socijalne nejednakosti. U Bosni i Hercegovini veliki problem predstavlja i niska produktivnost i nedostatak investicija. Bosna i Hercegovina ima veliki potencijal za razvoj turizma, poljoprivrede i energetike, međutim to je sve onemogućeno zbog političke nestabilnosti i nedostaka kapitala. Ekonomski razvoj je važan za Bosnu i Hercegovinu, zbog toga što je država, koja se nalazi u procesu tranzicije i razvoja. BiH na svom putu prema Europskoj Uniji treba da jača znanje i inovacije i da utiče na održivi, socijalni i privredni razvoj. „Ekonomski potencijal i stvaranje radnih mjesta: Nejednakost prilika, segregacija na tržištu rada i nedostatak dostojnog rada jedan su od glavnih rizika koji narušavaju razvojnu putanju zemlje i ostvarenje Agende SDG-a. Prioritet vlasti u BiH sa nadležnostima za zapošljavanje i socijalne politike jeste izrada i usvajanje sveobuhvatnog okvira politika zapošljavanja i trasiranje puta lokalnim planovima zapošljavanja. Poljoprivreda i turizam, povezani sa učinkovitim upravljanjem prirodnim resursima, jesu sektori s velikim potencijalom rasta“²⁵

SDG ili ciljevi održivog razvoja tiču se globalnog razvoja u okviru Agende 2030 UN. Agendom 2030 postavljeni su određeni ciljevi, prema kojima se treba unaprijediti društvo i život, a neki od njih su okončanje siromaštva, obrazovanje visoke kvalitete, održiv ekonomski rast, industrija i inovacije. Bosna i Hercegovina je potpisnica Agende 2030 UN i ima obavezu da se pridržava ciljeva i ostvaruje napredak u oblastima koji se tiču SDG-a.

²⁴ Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Str. 64

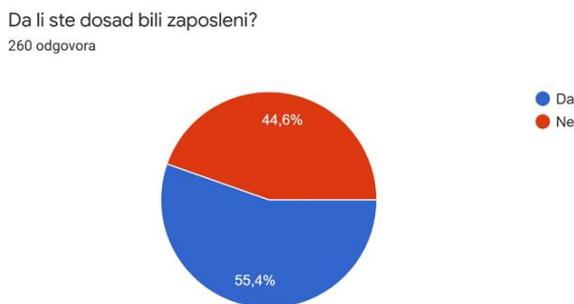
²⁵ Okvir saradnje Bosne i Hercegovine i Ujedinjenih nacija za održivi razvoj 2021-2025. Partnerstvo za održivi razvoj. Ujedinjene nacije Bosna i Hercegovina. 2021. Str 20

Prema podacima Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine u 2022. godini broj nezaposlenih osoba u Federaciji BiH iznosio je 354.323 osobe, dok je za Republiku Srpsku iznosio 64.295 osobe i u Brčko distriktu BiH 4.870 osoba. (astles et al., 2013). „Ekonomski efekti na intencije ili odluke o migriranju najčešće se procjenjuju preko utjecaja visine dohotka pojedinca (Lovo, 2014; Loschmann i Siegel, 2013) ili domaćinstva (Dalen i Henkens, 2013; Yang, 2000) te su najčešći objašnjavajući faktori emigracijskih intencija.“²⁶ Veliki broj nezaposlenih osoba u Bosni i Hercegovini doprinosi stalnim migracijama izvan države kako bi omogućili sebi bolji život. Kroz razgovor sa mladim ljudima mnogi ističu frustraciju i nezadovoljstvo današnjim sistemom u kojem vlada visoka stopa nezaposlenosti, niski standard i loša ekonomija. Pored niza projekata koje organizuje Europska komisija kao što su: projekat Garancije za mlade, kako bi podržali i pomogli mladima na tržištu rada, zatim Sporazuma za rast i zapošljavanje – nezaposlenost mladih i perspektive u BiH, te Programa za sufinansiranje zapošljavanja i osposobljavanja mladih za njihov prvi posao, dolazimo do činjenice da nije riješen problem velikog broja nezaposlenih osoba u BiH. „Sigurno je da je nezaposlenost mladih suviše složen problem za Bosnu i Hercegovinu da bi se mogao riješiti jednim projektom ili nizom pojedinačnih aktivnosti. Takođe, ne postoji ni čarobni model koji je moguće preslikati iz jedne zemlje u drugu, ali postoje određeni principi i pristupi koje je moguće slijediti kako bi se došlo do rješenja. Problem visoke nezaposlenosti mladih Bosna i Hercegovina dijeli sa Evropskom unijom. Uslijed globalne ekonomske krize i Evropska unija je posljednjih godina suočena sa rastućom nezaposlenosti mladih koja je dosegla nivo od skoro 25% što je dva puta više u odnosu na opštu nezaposlenost.“²⁷ Potencijal koje nude mlade i obrazovane osobe žele iskoristiti kako bi sebi omogućili pristojan život u kojem mogu imati sve što je potrebno jednom građaninu Bosne i Hercegovine. Nedostatak radnih mjesta, kvalitetnih programa obrazovanja su jedni od najvažnijih uzroka nezaposlenosti mladih. Mnogi mladi se odlučuju na volonterski rad u institucijama koje nude priliku za volontiranje kako bi stekli nove vještine, iskustva, uspostave nova prijateljstva i doprinesu pozitivnim promjenama u zajednici. Međutim, svi njihovi naponi da poboljšaju priliku za zaposlenje su veoma pohvalni, ali često ne uspješni. „ U konkretnom kontekstu kulturne politike u Bosni i Hercegovini danas jednu od najtransparentnijih „neprilika“

²⁶ Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Str. 64

²⁷ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 8

u njenom stvaranju predstavlja problematika javnih politika i javnog sektora. Najčešće se to odnosi na neprofesionalnu administraciju u kulturi, kreiranju razvojnih politika koje isključuju kulturu i kulturne djelatnike, uvođenje liberalnog modela kulturne politike iz kojeg najčešće slijedi neadekvatna privatizacija i slaba koordinacija između subjekata u kulturi, odnosno njihova neusaglašenost u aktivnostima i djelovanjima. Također, problem nastaje i kada se govori o poziciji institucija kulture u Bosni i Hercegovini i njihove društvene uloge, a pojačan je nedovoljnim akcentriranjem razvoja kadrova.²⁸ Naredni grafikon je urađen u svrhu istraživanja o zaposlenosti u BiH.

Grafikon 4. Zaposlenost u BiH

Česti, ne uspješni pokušaji za pronalaskom posla obeshrabruju mlade da nastave da se trude i traže svoj posao. Iz grafikona možemo vidjeti da je od 260 odgovara, čak 44,6% ispitanika nije bilo zaposleno. Ispitivani građani su dobi od 15 do 46 godina starosti. Nažalost, u Bosni i Hercegovini većina građana čak po ovoj navedenoj statistici pronade kratkoročan posao, koji nije dovoljno plaćen ili je samo sezonski koji ne daje dugoročni cilj. „Ono što treba imati na umu je da dva navedena cilja (smanjenje nezaposlenosti mladih i povećanje preduzetničke aktivnosti te populacije) mogu imati suprotne smjerove. Konkretnije, u vrijeme visoke nezaposlenosti, oportunitetni troškovi započinjanja biznisa su niži i veći broj nezaposlenih se odlučuje na taj korak. Ipak, u tom istom periodu stanje na tržištu je loše (slabija potražnja, loš pristup kreditu), tako da kontradiktorno utiče na prvi trend.“²⁹ Ukoliko građani ne mogu pronaći posao dolazi do

²⁸ Bakić, Sarina. (2021). Kontraverze recepcije kulture. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univeziteta. Str 143

²⁹ Preduzetništvo i mladi u BiH: Mala, srednja i mlada poduzetništva. 2017. Str. 37

URL: https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2017/11/poduzetnistvo_i_mladi_u_bih.pdf (pristupljeno 10.08.2023. godine)

socioekonomskih problema. Nedostatak prihoda veoma utiče na razvoj mladih, društveni život i loše zdravstveno osiguranje. „U prvom kvartalu 2023. godine od ukupnog broja nezaposlenih osoba njih 43 hiljade ili 23,7% je tražilo posao kraće od 12 mjeseci, dok je 29 hiljada ili 16,0% osoba tražilo posao od 12 mjeseci do dvije godine. Broj nezaposlenih osoba koje su tražile posao dvije godine i duže iznosio je 109 hiljada ili 60,3%.“³⁰

Potrebno je napomenuti da veliko razočarenje mladih predstavlja i dugo čekanje na biroima za zapošljavanje, jer prema navedenim podacima Agencije za statistiku BiH veliki broj nezaposlenih osoba čeka na posao od 12 mjeseci do dvije godine ili duže. „Zakoni koji se u BiH bave pitanjima mladih zapošljavanje ove populacije registruju kao problem, ali rješenja nude u vrlo neodređenim terminima. Omladinske politike te iste zakonske odredbe razrađuju samo do granica zapošljavanja radi sticanja iskustva ili do savjetodavnih mjera radi lakšeg pronalaženja zaposlenja. Sredstva koja se izdvajaju za zapošljavanje mladih su, zbog fiskalnih ograničenosti, nedovoljna da bi se taj problem riješio na strukturalnom i dugoročnom nivou.“³¹ Socijalna isključenost iz društva pogađa sve one koji nemaju mogućnosti za napredak u životu, građenja svoje karijere i postignuća u svom životu. To se također odnosi i na marginalizirane grupe, a jedni od njih su Romi i osobe sa invaliditetom, koje su suočene sa siromaštvom, diskriminacijom, te je njihov pristup obrazovanju i zapošljavanju ograničen. Iako postoje mnoge organizacije koje se bore za prava marginaliziranih grupa, vlada BiH i cjelokupno društvo treba da se potruži da bi se obezbjedila veća ravnopravnost i pravednost za sve građane BiH. Korak ka zaposlenju mnogi mladi vide u pokretanju vlastitog biznisa. „Iako je samozapošljavanje u razvijenim ekonomijama sve češće izbor mladih na putu do prvog zaposlenja, u BiH mnogi mladi ljudi koji pokazuju interes za pokretanjem vlastitog preduzeća bivaju obeshrabreni uglavnom velikim brojem procedura i novčanim izdacima koji su neophodni

³⁰ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2022). Bosna i Hercegovina u brojevima 2022. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Str 5
URL: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/LAB_00_2023_Q1_1_BS.pdf (pristupljeno 13.08.2022. godine)

³¹ Preduzetništvo i mladi u BiH: Mala, srednja i mlada poduzetništva. 2017. Str. 35
URL: https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2017/11/poduzetnistvo_i_mladi_u_bih.pdf (pristupljeno 10.08.2023. godine)

za registraciju i vođenje biznisa u prvim godinama poslovanja, nedostatkom finansija za pokretanje posla, velikim porezima i doprinosima na plate uposlenih i sl.“³²

Pored svih programa i načina obezbjeđivanja sufinansiranja projekata za zapošljavanje činjenica je da ljudi ostaju bez posla i da i oni moraju tražiti svoju perspektivu u drugim državama. „Osnovni principi nove EU politike zapošljavanja mladih svakako mogu predstavljati putokaz za buduće intervencije i na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. Međutim, Bosna i Hercegovina je za razliku od većine zemalja članica EU, mnogo duže i ozbiljnije suočena sa posljedicama pogrešno vođenih politika kada su u pitanju mladi, zbog čega je potrebna hitna reakcija i strukturne promjene. U kontekstu evropskih preporuka naglasak je potrebno staviti na aktivnije djelovanje javnih službi za zapošljavanje (više pažnje posvetiti funkcijama posredovanja, informisanja i savjetovanja), jačanje partnerstava između ključnih aktera na tržištu rada (posebno škola, fakulteta, javnih službi za zapošljavanje i poslovne zajednice), te značajnije uključivanje mladih u kreiranje rješenja. Međutim, za trajno rješavanje problema nezaposlenosti mladih u BiH potrebno je djelovati na same uzroke lošeg stanja a to su ekonomska politika i politika obrazovanja. Mjere ekonomske politike imaju, prije svega, svoj direktan odraz na strani tražnje za radnom snagom i u tom smislu važno je, pored aktivnosti na stvaranju povoljnijeg poslovnog ambijenta, konkretnije podržati preduzetništvo mladih“³³

Stimulacija odlaska mladih i pronalazak posla izvan granica BiH potpomaže olakšano kretanje stanovništva zbog uvođenja bezviznog režima. Također, Direktiva EU o plavoj karti uveliko je doprinjela odlasku visoko kvalifikovanih radnika i stručnjaka. Direktiva o Plavoj karti predstavlja zajednička pravila za sve države članice EU, koje određuju uvjete zapošljavanja, prava i obaveze trećih zemalja, te pridruživanje članova porodice. Benefiti koje radnik dobija jeste ugovor o radu u trajanju na minimalno godinu dana i minimalna plaća, te pravo kretanja unutar EU i u inozemstvo bez potrebe za posebnim vizama. U Bosni i Hercegovini položaj radnika je obezvrijeđen. Mnogi radnici se suočavaju sa niskim plaćama, neredovnim isplata, neadekvatnom zaštitom na radu. Iako postoji Zakon o radu, mnogi smatraju da je provedba

³² Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 29

³³ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 6

zakona nedostatna. Zbog toga EU preko Direktive o Plavoj karti cilja na privlačenje visokovalificiranih radnika da bi sebi poboljšali europsko gospodarstvo. Ono najznačajnije jeste da strane zemlje svoje radnike poštuju, daju im mogućnost normalne radne okoline, nude im bolja primanja, nude napredak i samim tim pružaju bolje životne standarde i zbog toga mladi odlaze u zemlje koje su spremne pružiti priliku za zaposlenje i usavršavanje u odnosu na BiH.

“Dijaspora se pokazala kao bitan investitor za razvoj naše zemlje. Tako su sektori poljoprivrede, IT-a, proizvodnje namještaja, energetike... postale veoma perspektivne industrije u koje naši građani koji žive i rade van Bosne i Hercegovine kontinuirano ulažu. Međutim, nedavno urađena studija IOM-a pod nazivom “Maximizing the Development Impact of Migration-Related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina” pokazala je da je od 26% građana iz dijaspore koji su spremni investirati u BiH, njih svega šest posto to i realiziralo. Jedan od razloga je i to što naša zemlja nije imala strateški pristup povezivanja dijaspore s BiH.“³⁴Taj problem prepoznalo je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je djelovalo na način kreiranja strateške politike za saradnju sa građanima BiH koji žive u inostranstvu. Najznačajniji projekat je: „Uvrštavanje koncepta migracije i razvoja u relevantne politike, planove i aktivnosti u Bosni i Hercegovini: Dijaspore za razvoj“. Projekt Dijaspore za razvoj ima za cilj povećati socioekonomske prilike građana Bosne i Hercegovine. U projektu učestvuje Vlada Švicarske, Razvojni program Ujedinjenih nacija i Međunarodne organizacije za migracije u BiH. Incijativa predstavlja veliku perspektivu za razvoj na tržištu, gdje građani Bosne i Hercegovine putem ovakvog projekta razvijaju saradnju i plasiraju svoje usluge i proizvode van granica Bosne i Hercegovine. Ovakvi projekti pomažu ekonomiju Bosne i Hercegovine, samim tim povećavaju mogućnost otvaranja novih radnih mjesta, smanjenju nezaposlenosti, te nudi kada je to moguće Javne pozive za podnošenje prijedloga projekta za dodjelu bespovratnih sredstava u svrhu prijenosa znanja i vještina dijaspore. Neki od projekata koji se provode u našoj zemlji su: „Ekonomsko osnaživanje žena kroz inkluzivni politički dijalog“, „Ubrzavanje tranzicije čiste energije kroz korištenje potencijala solarne energije u Bosni i Hercegovini“ , „ Starenje i zdravlje u Bosni i Hercegovini“... itd. Važno je napomenuti da uloga dijaspore može imati ključnu ulogu u ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine, te se manifestira kroz povećavanje i ulaganje u svoju domovinu. Mnogi su stekli imovinu, kapital i znanje za pokretanje novih poduzeća što ima

³⁴ Interaktivni portal za dijasporu iz BiH. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.
URL: <https://dijaspora.mhrr.gov.ba/dijaspora-ima-ogroman-potencijal/> (pristupljeno 15.08.2022. godine)

pozitivni efekat na gospodarski rast zemlje. Dijaspore mnogo pomaže modernizaciji i razvoju poslovanja i industrije u Bosni i Hercegovini. Zbog toga, kroz finasijske pomoći i investiciona ulaganja od strane dijaspora može se smanjiti nezaposlenost i siromaštvo, te povećati kvalitetu života u Bosni i Hercegovini. „U svijetu globalizacije od izuzetnog je značaja za Bosnu Hercegovinu karakter njenog spoljnopolitičko djelovanja. Put Bosne i Hercegovine u globalizovanoj međunarodnoj zajednici je specifičan i nije toliko pitanje spremnosti na organizacijskom, ekspertnom ili normativnom nivou, kao ni pitanje tehnike pregovaranja, već je prvenstveno unutrašnje, političko pitanje. Uspjeh Bosne i Hercegovine zavisi od toga hoće li ona moći da prati tempo procesa pregovora sa drugim državama i ispuni uslove i obaveze na koje će se u tim pregovorima obavezati.“³⁵

Uključivanjem i pridruživanjem Bosne i Hercegovine za članstvo u Europskoj uniji predstavlja veliki korak za unapređenje njenog ekonomskog i političkog razvoja od potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Zahtjeva se napor svih institucija da se svi određeni koraci zadani od strane Europske komisije izvrše, kako bi se omogućilo članstvo. Međutim, koraci koji su dosad učinjeni idu veoma sporo i nemaju velikog napretka. Bosna i Hercegovina mora donijeti odluke o reformama obrazovanja, ljudskih prava, korupcije, zaštite okoliša.... razvojem globalizacije i uključivanjem u Europsku uniju ostvaruje se mogućnost liberalizacije trgovine u kojem postoji mogućnost trgovine bez carina, te samim tim olakšavanja protoka robe. Olakšanje putovanja i prenosa robe predstavlja i uključivanje države u Schengensko područje, koje omogućava državama članicama EU da nesmetano prelaze granice zemalja koje se nalaze u Schengenskom području i razmjenjuju robe, usluge i kapital. Iako je Bosna i Hercegovina započela viznu liberalizaciju i dalje mora da radi na pravnim i sigurnosnim uvjetima kako bi postala zemlja koja je dio Schengenskog područja. „Ukoliko bosanskohercegovačka preduzeća žele biti konkurentna i uzeti značajnije učešće na međunarodnom tržištu, posebno tržištu EU, urgentno se moraju prilagoditi globalnim izazovima i prihvatiti aktualne principe i načine poslovanja evropskih i globalnih preduzeća.“³⁶ Od velike važnosti je da Bosna i Hercegovina postane članica EU zbog svih gore navedenih razloga. Konstantan rad institucija i same države treba da bude usmjeren ka uključenju BiH u EU. Zaštita i benefiti koje dobivaju članice EU

³⁵ Petrović, Željko. (2022.) Spoljna politika BiH u uslovima globalizacije. Zbornik radova EKONBIZ. Str. 3.

³⁶ Mahmutović, H., Hodžić, K., Talović, S. Utjecaj globalizacije na performanse preduzeća. 2017 Str 9
URL: <https://hrcak.srce.hr/202655> (pristupljeno 10.03.2023. godine)

doprinjeli bi razvoju države BiH, te omogućili svojim građanima zemlju u kojoj bi mogli razviti svoje sposobnosti, putovati, raditi i imati sve aspekte koje nude i ostale članice EU. Razvoj države i uređenje države i zakonskih i pravnih okvira doprinjelo bi da ova država može ponuditi bolji životni standard i veće mogućnosti razvoja tržišta i kapitala, te jačanje regionalnih saradnji. „Iz perspektive planiranja državnih politika i intervencije, moguće je identificirati pet ključnih dimenzija zapošljavanja: „stvaranje novih radnih mjesta, povećavanje nivoa zapošljivosti radne snage, usklađivanje tržišta rada, poboljšanje radnih uvjeta i jednak pristup zapošljavanju“ [Mujanović, E. 2013: 59]. Svaka od navedenih dimenzija treba da predstavlja okvir za kreiranje konkretnih politika za smanjivanje nezaposlenosti mladih osoba. Ekonomska globalizacija, zajedno sa procesom liberalizacije kao „baznim ekonomskim megatrendovima 20. i 21. stoljeća“ [Dašić, D.Đ. 2007: 29], zahtijeva da ekonomije stvaraju dobro educirane radnike koji su u stanju da se prilagode iznenadnim promjenama u okruženju.“³⁷ U konačnici osiguravanje fleksibilnosti tržišta rade, te njegove efikasnosti uz pomoć državnih institucija poticalo bi mlade ljude da ostanu u Bosni i Hercegovini i pomažu rastu i razvoju kako sebe tako i države.

³⁷ Čavalić, Admir. Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd. Str.6
URL: [\(PDF\) Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini \(Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd\) \(researchgate.net\)](#) (Pristupljeno 23.08.2023. godine)

VII Zdravstvo u BiH

Problem zdravstvenog sistema u Bosni i Hercegovini potiče od decentralizacije sistema u kojem Federacija BiH i Republika Srpska imaju svoje ministarstvo zdravstva i zdravstvene zaštite, te postoje kantonalni nivoi zdravstva Federacije BiH i Brčko distrikt. Nedovoljna količina novca, nema novih ulaganja u zdravstveni sistem i nezadovoljavajuća zdravstvena njega čini da ovaj sistem ne funkcioniše ispravno. Smanjenost i nedostatak medicinskog osoblja dovodi do ne pružanja adekvatnih usluga u čitavoj Bosni i Hercegovini. Pružanje medicinskih usluga znatno je manje u Bosni i Hercegovini, nego u nekim drugim državama. Jedan od primjera jesu i resursi kojima raspolaze Europska Unija u odnosu na Federaciju BiH:

RESURSI /100.000 STANOVNIKA I KORIŠTENJE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE		
Doktori medicine, ukupno	...	233
Doktori medicine opće prakse	62	43
Doktori stomatologije	53	24
Magistri farmacije	57	16
Medicinske sestre/tehničari	741	634
Bolnice (na100.000 stanovnika)	3,1	1,1
Bolnički kreveti	553	430
Prosječna dužina ležanja (dani)	8,6	6,7
Ukupni troškovi u zdravstvu (% GDP-a)	7,4	...

* WHO, European Health for All data base

**Centralna banka BiH (prvi podaci)

***Anketa o radnoj snazi 2019.

Tabela 3³⁸

Prema zavodu za javno zdravstvo Federacije BiH prikazana je tabela u kojem prvi dio čine podaci EU, a drugi Federacije BiH. Primjetna su odstupanja u dostupnim resursima, koji čine da zdravstveni sistem EU bude bolji i pristupačniji za njihove korisnike. UNDP je kroz provedeno istraživanje o analizi stanovništva u BiH prikazao razliku nedostupnosti usluga zdravstvene zaštite. U BiH konstantno se smanjuje broj doktora i medicinskih radnika, te sve veći problem postaje nepostojanja univerzalnog zdravstvenog sistema.“ U 2013. godini je BiH imala 19,1

³⁸ Tabela preuzeta u svrhu prikaza podataka iz javnog zdravstva Federacije BiH

doktora porodične medicine na 100.000 stanovnika (WHO), što ukazuje na potrebu za daljnjim povećanjem ovog omjera kako bi se postigao nivo EU, gdje taj omjer iznosi 83,9 doktora porodične medicine na 100.000 stanovnika, ili standard Jugoistočne Evrope koji iznosi 77,1 doktor porodične medicine na 100.000 stanovnika.“³⁹ U Bosni i Hercegovini postoje mnoge bolnice i medicinski centri koji su zastarjeli i nedovoljno opremljeni što dodatno otežava rad i pružanje pomoći. “Naime, u nekim kantonima u FBiH, jednako kao i u nekim regijama u RS, odnosno u Brčko Distriktu BiH, zdravstvene ustanove nemaju materijalne, niti kadrovske uslove da stanovnicima tih područja obezbijede odgovarajući nivo zdravstvene zaštite. Stoga su stanovnici tih područja prinuđeni zdravstvene usluge koristiti u nekada i vrlo udaljenim centrima. To je opet često povezano i sa kompliciranom administrativnom procedurom koja je uređena Sporazumom o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih lica na teritoriji Bosne i Hercegovine, van teritorije entiteta, odnosno Distrikta Brčko kome osigurana lica pripadaju, odnosno Sporazumom o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite van područja kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja kome osiguranik pripada“⁴⁰ Uvezanost i koordinacija zdravstvenog sistema je veliki nedostatak u Bosni i Hercegovini. U Bosni i Hercegovini svaki kanton ima svoj vlastiti zdravstveni sistem i proračun, koji otežava pacijentima kretanje i traženje pomoći iz drugih medicinskih centara unutar. Savremene tehnologije, stručnost ljekara, mogućnost bržeg zaposlenja, napredovanja u medicini u drugim državama, doprinjelo je odlasku mladih ljudi. Teža oboljenja kod stanovnika Bosne i Hercegovine nažalost zahtjevaju često odlazak van granica naše zemlje, kako bi ustanovili svoju dijagnozu, primili adekvatne lijekove i izliječili se. „Očigledna fragmentiranost sistema sa jedne, te različitost zakonskih i podzakonskih propisa u pojedinim dijelovima zemlje sa druge strane, znatno doprinosi različitom tretmanu pacijenata, odnosno situaciji u kojoj stanovnici u jednom dijelu BiH imaju manja ili veća prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja, lakši ili teži pristup zdravstvenim uslugama, te bolji ili lošiji kvalitet tih usluga od stanovnika u drugom dijelu. Upravo je to jedan od razloga zbog kojih je u ovoj oblasti neophodno provesti opsežne reforme

³⁹ UNFPA: Analiza stanja stanovništva u Bosni i Hercegovini. SeConS, 2019. Str. 17.

URL: https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/psa_bih_final_november_2020_bcs_0.pdf (pristupljeno 14.04.2022. godine)

⁴⁰ Sistem zdravstva u BiH: stanje i pravci moguće reforme. Fondacija za javno pravo CIP. Str. 2

URL: <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2015/01/Sistem-zdravstva-u-Bih.stanje-i-pravci-mogu%C3%A6-reforme.pdf> (pristupljeno 14.04.2022. godine)

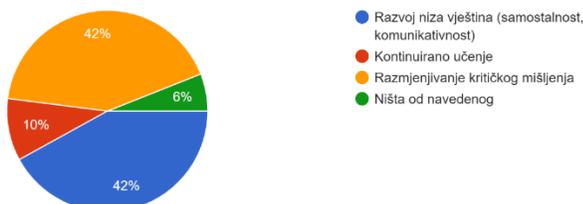
koje bi trebale rezultirati eliminiranjem ovih razlika.“⁴¹ Zbog mladih i njihovog zdravlja potrebno im je pružiti adekvantnu zdravstvenu njegu, te u vezi sa tim je potrebna i reforma zdravstvenog sistema zbog pružanja pomoći svima onima kojima je pomoć potrebna. Potrebno je regulirati sistem zavoda zdravstvenog osiguranja i postići veću efikasnost cjelokupnog sistema i ukloniti nejednakosti i razlike između kantona u Federaciji BiH. Trebalo bi potpuno implementirati Zakon o zdravstvenoj zaštiti u kojem bi svi doneseni akti bili u skladu sa promjenama koje bi doprinjele pružanju svih potrebnih zdravstvenih usluga za stanovnike BiH.

⁴¹ Sistem zdravstva u BiH: stanje i pravci moguće reforme. Fondacija za javno pravo CIP Str 2
URL: <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2015/01/Sistem-zdravstva-u-Bih.stanje-i-pravci-mogu%C3%A6-reforme.pdf> (pristupljeno 14.04.2022. godine)

VIII Obrazovanje mladih u BiH

Obrazovanje mladih je ključni faktor za razvoj društva. Kroz obrazovanje mladi stiču određene vještine i znanje putem formalnih ili neformalnih metoda. Obrazovni sistem bi trebao da omogući mladima razvijanje njihovih potencijala, te sticanje vještina za osobni razvoj. „Dugoročno, postojanje začaranog kruga nezaposlenosti mladih može prouzrokovati teže socijalne nemire i previranja u državi. Izvještaj spominje i negativne uticaje nastavnog kadra, u smislu kreiranja nerealnih očekivanja kod mladih u vezi budućeg zaposlenja. To utiče na mlade osobe koji imaju ozbiljnih problema na tržištu rada, te ne žele volontirati, vođeni stavom „ne bih nikad radio džaba!“ [Cviki, K. 2013: 6]. U široj javnosti Bosne i Hercegovine, obrazovanje se često prikazuje kao osnovni problem nezaposlenosti mladih osoba. Pojedini istraživači smatraju da obrazovni sistem od najranije dobi „učí mlade osobe da čekaju na posao“ [Padalović, E. 2014]. Također se navodi da obrazovni sistem čini mlade „bogatijima, potpuno neprilagođenim za potrebe tržište rada“ [Simić, B. 2014].“⁴² Sljedeći grafikon urađen je u svrhu istraživanja za proces obrazovanja i postignutih ciljeva.

Da li ste u procesu obrazovanja stekli neki od navedenih ciljeva:
50 odgovora

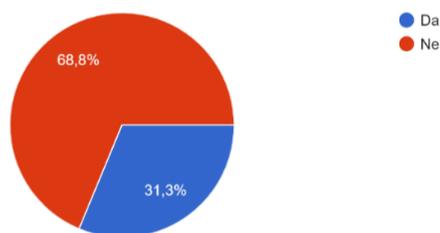
Grafikon 5. Proces obrazovanja i postignuti ciljevi

Tokom istraživanja ispitano je 50 mladih koji su se školovali u Bosni i Hercegovini. Na osnovu podataka iz datog grafikona u procesu obrazovanja mladi su najviše razvili vještine komunikativnosti i samostalnosti, zatim razmjenjivanje kritičkog mišljenja dok njih samo 10% je

⁴² Čavalić, Admir. Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd. Str.6
URL: [\(PDF\) Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini \(Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd\) \(researchgate.net\)](#) (Pristupljeno 23.08.2023. godine)

steklo naviku za kontinuirano učenje, a njih 6% navodi da nije steklo nikakvu navedenu osobinu. U procesu školovanja mladima se mora ponuditi razvoj svih navedenih vještina, ponajviše kontinuirano učenje koje je veoma potrebno zbog procesa stalnog sticanja znanja, a to je vještina koja je potrebna tokom čitavog života. Za mlade postotak od samo 10% (kontinuirano učenje) u odnosu na ostale vještine nije dobar pokazatelj jer se sada u savremenom životu, u dobu brzog razvoja tehnologije, gospodarstva i društva traži se kao jedna od pozitivnih osobina kod mladih konstantan rad i učenje koje trebaju razviti zbog osobnog razvoja i zadovoljstva. Međutim, veliki problem predstavlja nekvalitetno obrazovanje. Mladi često izražavaju nezadovoljstvo obrazovnim sistemom, koji se suočava sa nedostatkom resursa, infrastrukture i kvalificiranih nastavnika. Obrazovanje pojedinca se veže i za njegov napredak i za nastavak u daljem životu. „Razdoblje mladosti je faza života dominantno orijentirana na učenje. To je također faza osobnog razvoja jer jedna godina života između 15. i 30. godine ima znatnije implikacije za kasniji život, nego što je to slučaj kod zrelih (odraslih) ljudi. Prema navedenim podacima stječe se dojam kako i Ule (2000., prema Koller Trbović, 2008.) smatra da zato što se današnje društvo temelji na vrijednostima rada i zapošljavanja, nezaposleni pogotovo mladi su ostavljeni po strani i predstavljaju marginaliziranu i stigmatiziranu populaciju (Koller Trbović, 2008).⁴³ Na sljedećem grafikonu prikazani su stavovi ispitanika, koji su učestvovali u istraživanju o kvaliteti nastave i nastavnih planova i progama u BiH.

Da li ste tokom školovanja bili zadovoljni sa kvalitetom nastavnih planova i programa?
48 odgovora

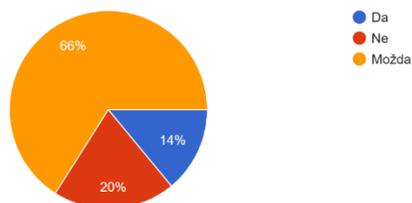
Grafikon 6. Zadovoljstvo nastavnim planom i programom tokom školovanja

Reforma obrazovanja ključna je u samom razvoju i napretku obrazovanja. Većina ispitanika odgovorila je negativno čak njih 68,8%, dok je 31,3% odgovora bilo zadovoljno sa kvalitetom

⁴³ Turčilo, L. et al. (2019). Studija o mladima Bosna i Hercegovina. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung. Str 47

nastavnih planova i programa. Pomoću reforme obrazovanja mladi mogu da se odluče i na osnovu svog obrazovanja usmjere i integrišu na tržište i dođu tako do zaposlenja. Ukoliko su nastavni planovi i programi napravljeni i osmišljeni prema budućnosti i potražnji tržišta utoliko su olakšali i pripremili mlade za nastavak njihovog napredovanja u daljem životu. Obrazovanje u Bosni i Hercegovini ima jako loš sistem, koji nije dobro povezan sa tržištom rada, zatim nema dovoljno praktične komponente u obrazovanju i tu dolazi do problema sa zaposlenjem. Zbog lošeg sistema u Bosni i Hercegovini mnogi mladi se ne odlučuju nastaviti svoje školovanje. Sve manji broj učenika odlučuje se da upiše fakultet, pojedini zbog finansijskih problema ili zbog toga što nemaju perspektivu u kojoj će im obrazovanje doprinjeti pronalasku posla. Jedan od glavnih problema je i nedostatak prilike za praktično obrazovanje i sticanje praktičnih vještina što otežava umnogome pronalazak posla. Obrazovni sistem u BiH je više zasnovan na teorij nego na praktičnoj nastavi i diskusiji. Kritičko razmišljanje je veoma značajno u formiranju vlastitog mišljenja, jer na osnovu vlastite sposobnosti prepoznavanja različitih perspektiva i mišljenja, te primjene informacija u različitim situacijama imaju mogućnost bolje napretka. Također, diskusija je ključna u razmijeni ideja, mišljenja i stajališta među ljudima, kao i u svim granama obrazovanja, jer na taj način omogućava mladima da formiraju vlastite stavove. U sklopu istraživanja ispitali građane BiH o njihovom mišljenju koje se tiče sistema obrazovanja u BiH.

Da li smatrate da ovakav sistem obrazovanja u BiH nudi Vam znanje koje možete da iskoristite nakon školovanja?
50 odgovora

Grafikon 7. Sistem obrazovanja i znanje koje smo stekli u toku školovanja

Obrazovanje mladih ljudi je proces koji traje cijeli život. Sticanjem pravih vještina kroz obrazovni sistem mlade se priprema za dalji napredak u njihovom životu. Njihov stav je da znanje koje se nudi u BiH možda mogu da iskoriste stečeno znanje (66%), dok su ostali odgovorili sa pozitivnim odgovorom (14%) i ne (20%). Nesigurnost u obrazovni sistem je velika. Mladi bi trebali suprotno razmišljati nakon stečenog znanja, znanje bi trebalo da ih ojača

da im da „vjetar u leđa“ i da ih pripremi za nastavak života. Mlade ljude treba osposobiti da svojim znanjem mogu učiniti dosta za razvoj zajednice, pa i same države. Mladi u Bosni i Hercegovini nisu uvjereni u taj način razmišljanja, jer im obrazovni sistem ne daje i ne uliva nadu u bolje sutra. Mišljenja su da će odmah po završetku obrazovanja pronaći posao. Međutim, Bosna i Hercegovina je država sa velikim brojem nezaposlenih osoba u BiH i sa tim podacima i saznanjima, oni bivaju obeshrabreni za dalji napredak. Zbog toga oni se odlučuju potražiti posao izvan granica BiH. “Nažalost i obrazovni sistem koji nije dualno orijentiran te mladim ljudima ne nudi mogućnosti da stječu znanja, kompetencije i vještine tokom formalnog obrazovnog procesa koje su u skladu sa potrebama i konkurentnosti u 21. stoljeću smanjuju šanse za brže zapošljavanje, što dovodi do pretpostavke da mnogi mladi ljudi rade poslove za koje nisu obučeni i nemaju adekvatno obrazovanje. Tako mladi u Bosni i Hercegovini gotovo u 50 % slučajeva rade poslove za koje nisu educirani ili nemaju vještine i kompetencije, dok skoro svako treća mlada osoba koja je u radnom odnosu smatra da posao koji rade je ispod njihovih kvalifikacijskih kompetencija.“⁴⁴

Reforma obrazovanja ima za cilj da utiče na osavremenjavanje obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, kako bi se izbjeglo ponovno razočaranje mladih u sistem u kojem sa svojim stečenim diplomama nemaju posla. U Bosni i Hercegovini reforma obrazovanja je dug proces, koji se provodi na više razina. Ono što bi reforma obrazovanja unaprijedila u obrazovnom sistemu jeste modernizacija nastavnih metoda i usklađivanje obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada. Također, primjenom reforme obrazovanja nudi se mogućnost jačanja i usavršavanja nastavnika, koji će biti osposobljeni za razvoj modernih metoda nastave i razvijanja kritičkog razmišljanja kod mladih. Reforma obrazovanja usklađuje i zalaže se za razvoj i unapređenje visokog obrazovanja.

Sa fenomenom “odliv mozгова“ susreću se sve zemlje, a ne samo i Bosna i Hercegovina. On se odnosi na odlazak visokoobrazovanih ljudi za boljim životnim i karijernim prilikama. Kada govorimo o Bosni i Hercegovini on ima negativne posljedice zbog toga što gubi najtalentiranije i visokokvalificirane mlade ljude.

⁴⁴ Turčilo, L. et al. (2019). Studija o mladima Bosna i Hercegovina. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung. Str 48

„Negativni učinci brain draina mogu se vidjeti u smanjenim mogućnostima povezivanja teorijskog i praktičnog znanja budući da je najveći broj znanstvenih emigranata iz tehničkih znanosti koje bi upravo predstavljale taj spoj. Istraživanja pokazuju kako su čimbenici koji uzrokuju odljev stručnjaka, prvenstveno iz slabije razvijenih u razvijene zemlje: razlike u visini zarade, razlike u mogućnostima i uvjetima rada u znanstveno-tehničkim i drugim znanstvenim istraživanjima, razlike u izgledima za napredovanje u struci, tj. U izgledima za radnu karijeru migranata, te razlike u uvjetima stanovanja, mogućnostima školovanja djece, mogućnostima korištenja slobodnog vremena i bogatiji kulturni život“⁴⁵

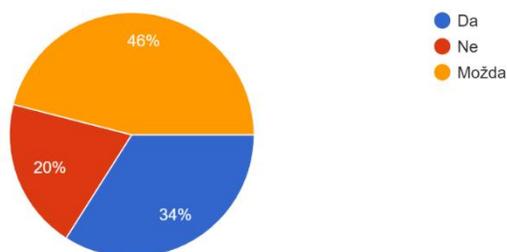
Kako bi zaustavili negativne posljedice i problem odljeva mozgova, potrebno je raditi na unapređenju obrazovanja i poboljšanju uvjeta rada i stvaranju poslovnih prilika, kao i poboljšanju ekonomske i političke stabilnosti države. Naime postoje razni programi koji nude pomoć mladima, a jedan od tih je i program “Garancije za mlade“ pokrenut od strane EU koji se zalaže za integraciju mladih na tržište rada. Program postoji i u Bosni i Hercegovini i on se zalaže za pomoć mladim ljudima u pronalaženju posla, nastavku obrazovanja i sticanju stručnih vještina. Program ERASMUS dio je i obrazovnog procesa u Bosni i Hercegovini. Cilj je da se pokrene mobilnost i međunarodna saradnja, kako bi studentima i nastavnicima omogućili da steknu međunarodno iskustvo i upoznaju nove kulture i mišljenja. ERASMUS program treba da bude više zastupljen i bolje predstavljen mladima u Bosni i Hercegovini zbog svih gore nabrojanih prednosti, jer iako se u Bosni i Hercegovini provode mnogi programi za poboljšanje obrazovanja, podrške samozapošljavanju i drugim aktivnostima, moramo biti svjesni da prema istraživanju PISA-e (Program za međunarodnu procjenu postignuća učenika) rezultati ukazuju na potrebu za većim ulaganjem u obrazovanje i obrazovne resurse kako bi se osiguralo bolje obrazovanje za mlade.

“Svaki drugi učenik u BiH je funkcionalno nepismen. Najlošija postignuća imamo iz prirodnih nauka. Rezultati su za nekog očekivani, za nekog šokantni, i jasno je da je potrebno poduzeti značajne korake ka poboljšanju obrazovanja. Rješenja u vidu preporuka postoje, i dio su izvještaja. Ono što ohrabruje jeste da učenici u Bosni i Hercegovini općenito imaju pozitivan stav prema obrazovanju. Preko 85% njih vjeruje da će im obrazovanje osigurati bolju budućnost

⁴⁵ Renata. R., Reić - Ercegovac, Ina., Čerenić, V. (2015) Potrebe, mogućnosti i namjera odlaska u inozemstvo: Analiza stavova studenata iz Splita (RH) i Sarajeva (BiH). ANDRAGOŠKI GLASNIK: Vol. 19, br. 1-2, 2015, Str. 4-5

i zaposlenje te da se trud u obrazovanju isplati.", kazala je na predstavljanju rezultata Žaneta Džumhur iz Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH (APOSO), pod čijom je mjerodavnošću i pod pokroviteljstvom Organizacije za ekonomski razvoj i suradnju (OECD) i organizirano PISA istraživanje u BiH.⁴⁶ Zbog toga smo u narednom grafikonu istražili stavove građana BiH o mogućnostima zaposlenja u struci nakon obrazovanja.

Da li po završetku studija u BiH smatrate da imate mogućnost da se zaposlite u struci?
50 odgovora

Grafikon 8. Zaposlenje u struci nakon školovanja

Kako bi poravili i unaprijedili naš obrazovni sistem potrebno je mnogo raditi na usavremenjavanju metoda obrazovanja, uvođenju praktičnih vještina u obrazovni proces, te uključiti mlade u proces odlučivanja. Iz dobijenog grafikona 34% mladih ima pozitivno mišljenje o mogućnosti zaposlenja u struci. Mogućnost napretka postoji u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine, i kroz navedene postotke vidimo da u mladima ima želje i volje i da vjeruju da obrazovni sistem može ponuditi njihovo stručno osposobljavanje i usavršavanje, međutim ovih 46% sa možda i 20% negativnih odgovora govori nam da sistem mora biti bolji, da se mora zalagati za mlade kako bi napredovali u svom životu. Promjena je moguća ukoliko se potruđi vlast i država i donose zaključke koji će biti značajni u poboljšanju i usavremenjavanju metoda obrazovanja u BiH.

⁴⁶ UNICEF: Pisa testiranje za BiH. 2019.

URL: <https://www.unicef.org/bih/pri%C4%8De/objavljeni-rezultati-pisa-testiranja-za-bih> (pristupljeno 16.04.2023. godine)

IX Rezultati intervjua

Kao jednu od metoda istraživanja koristila sam intervju. Intervju nam je značajan zbog toga što direktnom komunikacijom sa sagovornikom omogućava nam da dobijemo relevantne informacije na određenu temu. Tokom razgovora sa sagovornicima, koji su učestvovali u istraživanju obogatili su ovo istraživanje pružajući svoja vlastita iskustva i razloge odlaska iz države Bosne i Hercegovine. U intervju je učestvovalo 4 ispitanika, koji su navodili razloge odlaska iz Bosne i Hercegovine, zbog čega su odabrali državu u kojoj sada žive i napredak koji su ostvarili odlaskom iz države Bosne i Hercegovine.

Ispitanik 1

Bosnu i Hercegovinu odlučio je napustiti sa svojih 15 godina, zbog sporta koji po njegovom mišljenju nema neku svijetlu budućnost u BiH i od kojeg ne bi mogao da živi, te naravno zbog bojih obrazovnih i poslovnih prilika za buduću život. Izabrao je Njemačku, kao državu koja nudi bolje prilike njemu kao sportisti i gdje su mito i korupcija manje ili nikako izraženi. Kao učenik ima zdravstveno osiguranje, te navodi da mu država u kojoj danas živi i boravi može pružiti stabilniju budućnost i omogućiti da napreduje. Ono što smatra da bi se trebalo promijeniti u Bosni i Hercegovini je smanjiti korupciju i mito u svim sferama života. Nažalost, on se ne planira vratiti u Bosnu i Hercegovinu.

Ispitanik 2

Napustila je Bosnu i Hercegovinu sa 24 godine. Odlazi iz Bosne i Hercegovine tražeći bolju budućnost. Kao državu u kojoj će nastaviti svoj život izabrala je Njemačku, zbog dobrog uređenja države, smanjene nezaposlenosti, većih plata i boljeg zdravstvenog sistema. Za nju Njemačka pruža bolju i stabilniju budućnost, te ima mogućnost stalnog napretka. Smatra da Bosna i Hercegovina treba da unaprijedi sistem zdravstva i omogući više radnih mjesta. Ne planira vratiti u Bosnu i Hercegovinu.

Ispitanik 3

Na odlazak iz Bosne i Hercegovine odlučila se zbog nestabilnosti sistema i cjelokupne društveno-političke situacije u Bosni i Hercegovini. Napustila je svoju državu sa 25 godina. Preselila se u Norvešku, radi visokog životnog standarda, uređenog sistema i načina života. Život u Norveškoj joj pruža sve, dok se Bosna i Hercegovina ne fokusira na razvoj u koraku sa dobom u kojem živimo odnosno dok na vladajuće pozicije ne dođu obrazovani i nekorumpirani pojedinci. Ona se nedavno preselila, na primjeru njenog muža koji živi godinu ipo u Norveškoj u kojoj je brzo napredovao i postao više cijenjen na poslu u poređenju 5-6 pozicija koje je radio u Bosni i Hercegovini. Otišla je zbog korumpiranog sistema koji je uništio prije svega obrazovni sistem, zdravstvo, sudstvo i nemogućnost zaposlenja mladih i obrazovnih osoba koje se stavljaju u drugi plan pored neobrazovanih. Za sada se ne planira vratiti, ali kaže kako bi se za par godina rado vratila i uložila u određenu biznis ideju, koja bi unaprijedila Bosnu i Hercegovinu po uzoru na Evropu.

Ispitanik 4

U 32 godini odlučio da ide iz Bosne i Hercegovine zbog nepotizma, loše finasijske i političke situacije. Kao zemlju za bolju budućnost izabrao je Njemačku, koja je po njemu uređena država sa velikim mogućnostima zapošljavanja i zarade. Napredak u drugoj zemlji bio mu je omogućen vrlo brzo. Smatra da se trebamo više potruditi kada je riječ o političkoj situaciji u Bosni i Hercegovini, povećati plate i kako on navodi uvesti red u našoj državi. Volio bi da se vrati kada se popravi situacija u Bosni i Hercegovini ili kada bude finasijski neovisan o bilo kome.

Komparacija sistema BiH sa sistemima zapošljavanja mladih u drugim državama

Države poput Hrvatske, Njemačke, Slovenije i Norveške nude mnoge benefite, zbog kojih se mladi odlučuju napustiti državu Bosnu i Hercegovinu. Na osnovu intervjua sa mladima ljudima, dolazimo do zaključka da su svi odlučili otići zbog loše političke situacije, zbog korumpiranog sistema i problema sa zaposlenjem. Njima država nije ponudila mnogo opcija, jer su vrlo mladi odlučili napustiti svoj život u Bosni i Hercegovini. „Norveška, kao jedna od najbogatiji zemalja svijeta gdje je stopa nezaposlenost veoma niska i gdje su na raspolaganju ogromna sredstva za institucionalno djelovanje na tržištu rada. Nasuprot Norveškoj, Hrvatska je izabarana kao zemlja za primjer i analizu iz prostog razloga što dijeli slično istorijsko naslijeđe sa Bosnom i Hercegovinom, suočena je sa sličnim problemima na tržištu rada i ima ograničena sredstva za provođenje politika zapošljavanja mladih baš kao i BiH. Uz to, Hrvatska je od jula mjeseca 2013. godine najmlađa članica Evropske unije. Pored Hrvatske i Norveške postoji niz interesantnih programa i mjera i u drugim evropskim zemljama pa tako, primjera radi, u Njemačkoj Program profesionalnog usmjeravanja pomaže mladima u izboru karijere temeljeno na kursevima profesionalnog usmjeravanja i iskustvu na radnom mjestu kroz pripravništvo.“⁴⁷

Sve ove države konstantno i bez prekida nastoje da pruže najbolje uslove za rad i omogućavaju i pružaju podršku za zaposlenje. Za razliku od Bosne i Hercegovine nude subvencije poslodavcima, stručnu obuku i mentorstvo, potporu za zapošljavanje, te programe razmjene poput Erasmus programa, koji nude mladima da steknu iskustvo rada u inostranstvu. Subvencija poslodavcima predstavlja finasijsku pomoć u svrhu poticaja poslodavcima kako bi zaposlili mlade ljude, pružili im priliku za različite vrste obuke, kako bi stekli različite vještine potrebne za tržište rada. Potpora za zapošljavanje je veoma bitna jer pružanje potpore za pokretanje vlastitog posla također znači mnogo mladima koji trebaju tek da se ostvare kao poduzetnici.

„Evropska komisija je naložila svim državama članicama da trebaju mladima osigurati uspješnu tranziciju iz sistema obrazovanja u svijet rada te aktivno raditi na razvoju i provedbi programa i shema namijenjenih obrazovanju, zapošljavanju i socijalnom uključivanju mladih. Kao što je već

⁴⁷ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str. 38

pomenuto program „Garancije za mlade“ se temelji na preporuci da svakoj osobi mlađoj od 25 godina treba osigurati zaposlenje, naučno istraživanje, pripravništvo ili nastavak obrazovanja u roku od četiri mjeseca po izlasku iz sistema obrazovanja, tj. završetku formalnog obrazovanja ili u slučaju nezaposlenosti.“⁴⁸

Preporuke koje je donijela Evropska komisija predstavlja način na koji treba da i Bosna i Hercegovina dalje u svojoj budućnosti nastoji da pomaže mladima kako bi zaustavila ovaj negativni trend odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine. Pobrojanje države imaju svoje vlastite programe za pomoć u pronalasku posla mladih osoba. Norveška je razvila sistem u kojem Služba za zapošljavanje prikuplja informacije za programe podrške mladima u svrhu prekvalifikacije, dokvalifikacije, zapošljavanja, planiranja karijere... Kao primjer dobre prakse u Norveškoj se izdvaja tzv. „Market tim“. „Odjel za zapošljavanje mladih NAV-a i prikupljene su osnovne informacije o programima podrške za mlade kao što su: prekvalifikacije, dokvalifikacije, stručna usavršavanja, zapošljavanje, planiranje karijere, pisanje biografije itd. NAV ima veoma otvoren pristup za tražioce posla, uključujući prijemnu salu za nezaposlene gdje je omogućen pristup računarima sa internet konekcijom i gdje oni mogu da pretražuju poslove, koriste printer za štampanje oglasa i biografija, kopir aparate, koverta za slanje aplikacija za posao i sl. Uz sve to, tražioci posla imaju i stručnu pomoć u prijemnoj sali NAV-a ukoliko imaju neka pitanja, a mogu da koriste i individualne razgovore odnosno konsultacije sa savjetnicima iz NAV-a. Obaveza javljanja na opštinski biro za zapošljavanje je svako 15 dana e-mailom ili lično. Većina onih koji ostanu bez posla pronađu novo zaposlenje u periodu 3-6 mjeseci.“⁴⁹

Za podsticanje zapošljavanja mladih u Hrvatskoj formiran je program pod nazivom „Mladi i kreativni“ koji nastoji mlade pripremiti za zapošljavanje, uključiti ih u poduzetništvo, te jačati njihove kompetencije. Programi podrške Mladi za Mlade, Mladi za EU, Mladi za zapošljavanje, zatim finansiranje start up kompanija, zapošljavanje nakon volonitiranja. Ono što je pohvalno jeste dio u kome se za zanimanja budućnosti Hrvatska pokazala kao dobra primjer: „Mladi do 29

⁴⁸ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 41

⁴⁹ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 40

godina sa srednjom, višom i visokom stručnom spremom koji su najmanje mjesec dana u evidenciji HZZ-a imaju priliku besplatno se školovati za zanimanja budućnosti poput onih u području ekoindustrije, upravljanja otpadom i energijom, novih IT usluga, novih usluga u području socijalne politike kao što su dadilje, negovatelji starih i nemoćnih, pomoćni rehabilitatori za rad s osobama sa invaliditetom i slično. Vlada će raspisati javni poziv s popisom zanimanja koja će se tražiti, a onda će obrazovne ustanove ponuditi svoje programe.“⁵⁰

Njemačka je država koja bazira svoje Programe profesionalnog usmjerenja ka mladima u izboru njihove karijere, pomoć u usavršavanju znanja, te pružanja mogućnosti sticanja radnog iskustva kroz rad. Većina mladih se odlučuje otići u Njemačku radi pronalaska svog prvog zaposlenja. Njemačka je država u kojoj već postojeća dijaspora uveliko olakšava put i momenat adaptacije. Geografska blizina također olakšava donošenje odluke da se presele i nastave svoj život izvan granica Bosne i Hercegovine. Olakšica za naše građane jeste Direktiva o Plavoj karti, koja omogućuje visokokvalificiranim radnicima trećih zemalja da podnesu zahtjev za plavu kartu EU, koja im omogućuje život i rad u Europskoj uniji, sa svim benefitima koje imaju građani Europske Unije, kao što su: pristup visokokvalificiranom zaposlenju, jednako postupanje kao sa državljanima EU u pogledu obrazovanja i socijalne sigurnosti, te ulazak na državno područje zemlje izdato od strane EU.

Također i Slovenija se kao država ništa manje ne razlikuje od dosad pobrojanih zemalja. Slovenija je država koja nudi zbog svoje blizine olakšano putovanje i održavanje veza sa svojom porodicom. Država u kojoj imamo visok stepen obrazovanja, uređenosti države, te visoku kvalitetu života. Država koja je poznata po stabilnosti, čistom okolišu, prilikama za rad i zapošljavanje. Slovenija je dio programa Erasmus koji omogućava priliku da studenti iz Bosne i Hercegovine pronađu svoje prilike za učenje, nauče jezik i steknu nova iskustva koja će im pomoći za dalji rad u njihovom životu. Mladi iz Bosne i Hercegovine imaju priliku da se prekvalifikuju za nove poslove u Sloveniji i većina mladih zbog toga se odlučuje na odlazak iz države Bosne i Hercegovine.

Kako bi Bosna i Hercegovina mogla napredovati i zadržati mlade potrebno je oblikovati okolnosti koje bi doprinjele motiviranosti mladih da svoje znanje, vještine i kompetencije

⁵⁰ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 43

iskoriste u Bosni i Hercegovini. Iako postoje mnogi programi sufinansiranja mladih poput programa za „Omladinsko poduzetništvo“, program za „Prvo radno iskustvo“, Program sufinansiranja zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva, ERASMUS i mnogi drugi, nažalost ne omogućavaju da se većina mladih zaposli i omogući im stalno zaposlenje. „Bez obzira što javne službe zapošljavanja u BiH provode nekoliko različitih projekata i programa podrške zapošljavanju i samozapošljavanju mladih, statistički podaci govore o tome da su njihovi efekti do sada bili veoma skromni, obzirom da se stalno povećava broj nezaposlenih na evidencijama. Naime, uloga javnih službi za zapošljavanje se najčešće svodi samo na transfer odobrenih sredstava korisnicima pomoći, bilo da se radi o poslodavcima koji zapošljavaju lica sa evidencije ili o mladim preduzetnicima koji žele da pokrenu vlastiti posao.“⁵¹

Problem za nezaposlenost mladih ljudi predstavlja i to što je Bosna i Hercegovina država koja nema napisan i usvojen strateški dokument koji se bavi pitanjima za mlade.“ Bosna i Hercegovina nema zakonsku regulativu koja uređuje pitanja mladih, ali Federacija Bosne i Hercegovine ima Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj to je Zakon o omladinskom organizovanju Republike Srpske, dok je Distrikt Brčko u 2017. godini usvojio Zakon o mladima Distrikta Brčko.“⁵²

Donošenjem strategije za mlade ukazuje se na aktuelne probleme sa kojima se mladi suočavaju, a koje je potrebno riješiti kroz zakonske okvire. Za razvoj mladih u njihovoj državi potrebno je da čitava ne samo lokalna zajednica već i država utiče na navedene mjere u strategiji: „Svaka mlada osoba ima pravo na potporu i unapređivanje svog razvoja da postane odgovorna za sebe i društveno suodgovorna ličnost, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Radi ostvarivanja prava potpora mladima, treba posebno unapređivati individualni i socijalni razvoj mladih ljudi i doprinijeti sprječavanju njihova mogućeg zapostavljanja; provoditi politike kojima se djeluje na negativne trendove po mlade; doprinijeti održavanju i stvaranju pozitivnih životnih uvjeta za

⁵¹ Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?, Centar za istraživanja i studije: GEA. Str 28

⁵² Strategija prema mladima Kantona Sarajevo 2019.-2023. Str 7

mlade, kao i okruženja koje je ugodno za mlade; štiti mlade od opasnosti karakterističnih za njihovu dob, a kojima mogu biti izloženi."⁵³

Da bi smanjili nezaposlenost i uticali na razvoj mladih u državi donošenjem strategija o mladima i u Federaciji BiH i Republici Srpskoj ukazuje se na strateške ciljeve koji bi doprinjeli smanjenju nezaposlenosti te na taj način pokušali zaustaviti mlade, jer je nezaposlenost jedan od najvećih problema koji mladi izdvajaju kao njihov razlog za odlazak iz Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina bi trebala konstantno raditi na poboljšanju sistema u kojem ulogu ima reforma obrazovanja, tako što će profilisati tržište rada i odrediti način na koji će mladi svoje znanje i vještine iskoristi na tržištu rada, zatim poboljšati i razviti mehanizme koji promovišu zapošljivost, razvoj omladinskog poduzetništva i promocija mobilnosti mladih. „U Evropi i svijetu preduzetništvo je prepoznato kao jedan od posebnih vidova zapošljavanja. Posebno je važno promovisati preduzetnički način razmišljanja na formalnom nivou obrazovanja, tako da bude usklađen sa nastavnim planom i programom, kao horizontalnim elementom u svim sferama učenja. Iskustvo stečeno u preduzetničkom obrazovanju povećava mogućnost otvaranja novih kompanija, samozapošljavanja, otvaranja novih radnih mjesta, ali i sticanja samopouzdanja i jačanja kreativnosti i društvene odgovornosti kod mladih. „⁵⁴

Potrebno je mnogo rada i truda svih sistema u našoj državi kako bi omogućili velike promjene koje bi smanjile nezaposlenost i omogućile bolji životni standard u Bosni i Hercegovini. Značajno je jačanje partnerstva između institucija koje bi mogle pomoći mladima u razvijanju njihovih vještina i sticanja prvih radnih iskustva, kao i podrške za mlade u vidu njihovog aktiviranja u ranoj fazi njihovog života i sticanju radnih navika u toku školovanja. „ Kreiranje zdravog ambijenta za razvoj privrede, podrška poduzetništvu i cjelovita reforma obrazovanja treba da budu u fokusu ekonomskih politika različitih nivoa vlasti u državi. Date reforme treba da se implementiraju što prije, naročito zbog snažnih pritisaka Evropske unije, izraženih u Reformskoj agendi, ali i pritisaka ostalih međunarodnih organizacija od kojih direktno zavisi ekonomska stabilnost naše države. Rješavanje problema mladih osoba, kao jedne od najranjivijih dijelova populacije na tržištu rada treba da bude u fokusu ekonomskih reformi u vezi povećanja

⁵³ Strategija prema mladima Kantona Sarajevo 2019.-2023. Str. 91

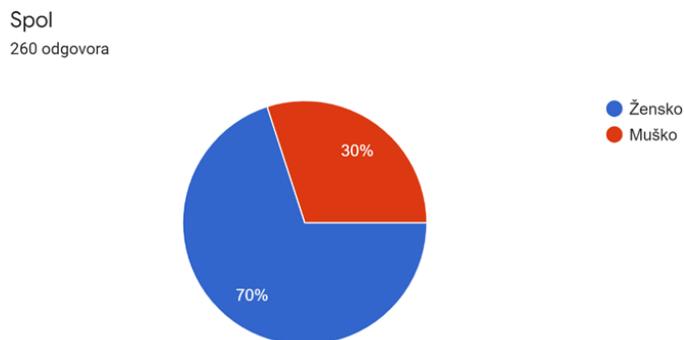
⁵⁴ Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine ("Službeni glasnik RS" br. 22/2015-45).

zaposlenosti u Bosni i Hercegovini.“⁵⁵ Država bi trebala omogućiti finansijsku podršku za aktivne politike zapošljavanja mladih i podržati mlade u korištenju programa studentske razmjene, kako bi stekli znanja i potrebne vještine drugih zemalja i uložili u biznis u svojoj zemlji.

⁵⁵ Čavalić, Admir. (2016). Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd. Str.9
URL: [\(PDF\) Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini \(Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd\) \(researchgate.net\)](#) (Pristupljeno 23.08.2023. godine)

X Rezultati istraživanja

Za potrebe istraživanja učestvovali su građani Bosne i Hercegovine. Ukupno je anketirano 260 ispitanika, od toga 70% ženskih osoba i 30% muških osoba. Rezultat ovog istraživanja predstavlja stavove građana o trenutnoj aktuelnoj temi: Uzrok odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine - politički i kulturološki aspekti. Ispitivanici su davali odgovore na: uzroke koji su doveli do odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine; pitanje zadovoljavanja egzistencijalnih potreba; o nezaposlenosti u BiH, te kulturnom aspektu u njihovim životima. „Nezaposlenost mladih osoba predstavlja jedan od najvećih ekonomskih, ali i socijalnih problema naše države, čije rješavanje zahtijeva sistemski pristup svih zainteresovanih strana (stejkholdera) datog problema. Ovdje se prvenstveno misli na poslodavce i preduzeća kao kreatore novih radnih mjesta na tržištu rada, zatim mlade osobe koje čine radnu snagu koja može ispuniti data radna mjesta, obrazovni sistem, ali i državu koja treba da pripremi institucionalni okvir za nesmetano djelovanje sila ponude i potražnje na tržištu rada. Shodno navedenom, potrebno je krenuti sa širim reformama u pravcu liberalizacije i povećanja fleksibilnosti tržišta rada u Bosni i Hercegovini.“⁵⁶

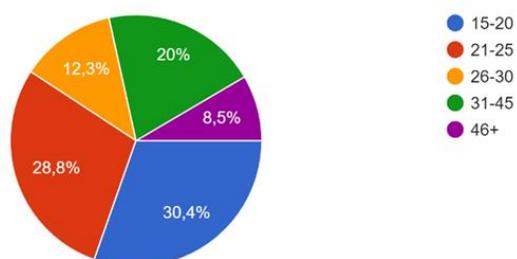

Grafikon 9. Spol ispitanika

U ovom istraživanju učestvovalo je 70% ženskih ispitanica i 30% muških ispitanika različitih starosnih dobi.

⁵⁶ Čavalić, Admir. (2016). Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd. Str.8
URL: [\(PDF\) Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini \(Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd\) \(researchgate.net\)](#) (Pristupljeno 23.08.2023. godine)

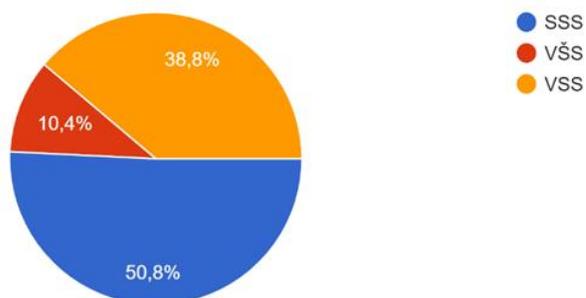
Dob
260 odgovora

Grafikon 10. Dob ispitanika

Na ovom grafikonu prikazana je dobna skupina ispitanika između 15-46+ godina. Najveći broj ispitanika je između 15-20 godina (30,4%), zatim grupa mladih od 21-25 godina (28,8%) i 26-30 godina (12,3%). Nakon toga slijedi grupa građana 31-45 godina (20%). Najmanji broj ispitanika (8,5%) predstavlja grupa građana sa 46+ godina.

Stručna sprema
260 odgovora

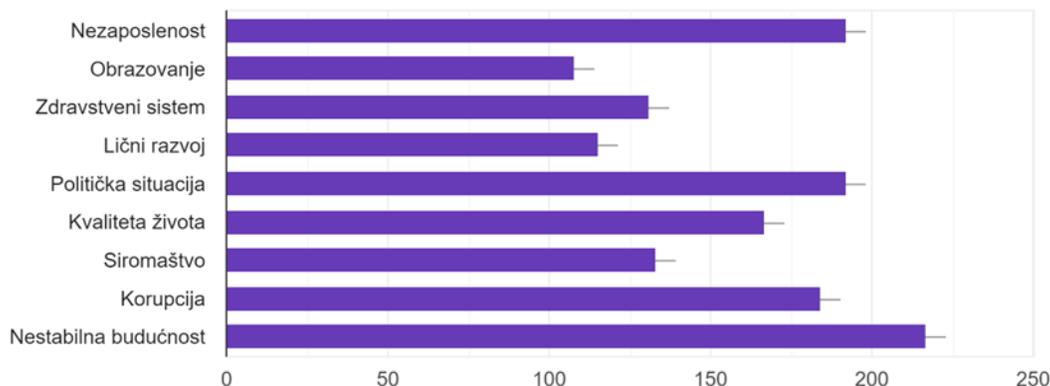

Grafikon 11. Stručna sprema ispitanika

Najveći procenat čine ispitanici sa srednjom stručnom spremom (50,8%), zatim (38,8%) su ispitanici sa višom stručnom spremom, te sa visokom stručnom spremom (10,4%).

Uzrok odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine uzrokovan je po vašem mišljenju zbog:

260 odgovora

Grafikon 12. Uzrok odlaska mladih iz BiH

Dobivenim rezultatima tokom istraživanja za potrebe magistarskog rada uočeno je prema mišljenju mladih, koji su učestvovali u istraživanju, da najveći uzrok odlaska mladih predstavlja nezaposlenost, nestabilna budućnost, politička situacija, korupcija, kvaliteta života, zdravstveni sistem, lični razvoj i siromaštvo. Na osnovu raspoloživih informacija dolazimo do zaključka da tri glavne karakteristike koje ponajviše predstavljaju problem za život u Bosni i Hercegovini su:

1. Nezaposlenost
2. Nestabilna budućnost
3. Politička situacija

Prava mladih

Član 5.

„Svaka mlada osoba ima pravo na podršku i unapređivanje svog razvoja da postane odgovorna za sebe i društveno suodgovorna ličnost, bez diskriminacije po bilo kom osnovu. U cilju ostvarivanja prava iz stava 1., podrška mladima treba posebno da:

1. unapređuje individualni i socijalni razvoj mladih ljudi i doprinese sprečavanju njihovog mogućeg zapostavljanja;

2. provodi politike kojima se djeluje na negativne trendove po mlade u oblastima iz člana 25.;
3. doprinese održavanju i stvaranju pozitivnih životnih uvjeta za mlade, kao i okruženja koje je ugodno za mlade;
4. štiti mlade od opasnosti karakterističnih za njihovu dob, a kojima mogu biti izloženi.“⁵⁷

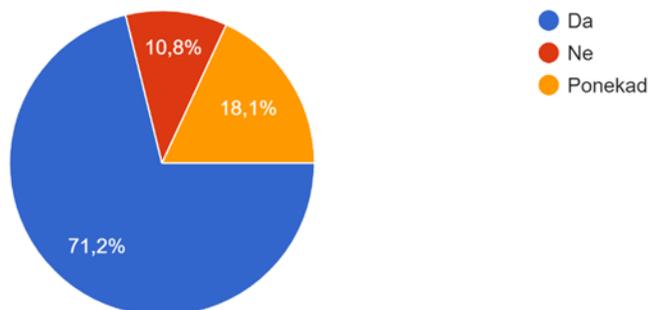
Nestabilnost u Bosni i Hercegovini predstavlja velike napore svih građana i vlasti da se potrude u stvaranju okruženja koje će biti stabilno i u kojem će moći razvijati svoje vještine i kompetencije. Zbog složenosti političkog sistema i etničkih tezija sredine u kojima odrastaju i žive mladi su vrlo negativne. „Svaka kulturna politika koja se nastoji rukovoditi načelima demokratizacije kulture podrazumjeva, osmišljava i sprovodi kulturne akcije koje imaju za cilj da najvećem broju građana omoguće zadovoljenje individualnih kulturnih potreba.“⁵⁸ Budućnost mladih treba da bude usmjerena u pravcu prosperiteta i održivosti. Potrebno je da država omogući kroz zakone, planiranja i metode stimulatивно okruženje koje ima za cilj razvoj inovacija i tehnologija, te investicija u sektore koji će ponuditi radna mjesta. Važno je osigurati jednakost svih mladih bez obzira na spol, dob i rasu i etničku pripadnost, te im omogućiti zdravstvenu skrb, pomoć pri kupovini prvog stana, također obezbjediti im priliku da se bave sportom i imaju pristup kulturi.

⁵⁷ Zakon o mladima FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/10) Str 4

⁵⁸ Bakić, Sarina. (2021). Kontraverze recepcije kulture. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univeziteta. Str 140

Da li možete zadovoljiti egzistencijalne potrebe (hrana, higijena, odjeća, obuća) na mjesečnom nivou?

260 odgovora

Grafikon 13. Egzistencijalne potrebe stanovništva BiH

Na prikazanom grafikonu (71,2%) građana na mjesečnom nivou može zadovoljiti svoje egzistencijalne potrebe. Međutim ono što je zabrinjavajuće jeste da (28,9%) građana Bosne i Hercegovine može ponekad ili nikako zadovoljiti svoje mjesečne potrebe. Osnova svakog stanovnika za normalan život jesu minimalne životne potrebe u koje ubrajamo hranu, higijenu, odjeću i obuću. Veliki finansijski troškovi, nemogućnost pronalaska posla dovode građane u jako teške životne situacije i nizak standard življenja. Svaki čovjek bi trebao imati najmanje osiguranu zdravstvenu skrb, namirnice za prehranu, obrazovanje i stanovanje. Veliki val poskupljenja dešava se unazad nekoliko godina, a na to je uticala i pandemija COVIDA-19.

Zbog velikih razlika u cijenama namirnica, ali i lijekova u Bosni i Hercegovini i niskom standardu življenja većina stanovnika BiH ne može sebi priuštiti osnovne životne potrepsitine. Svjesni činjenice da velika poskupljenja, a niske plate i penzije ne mogu „pokriti“ sve životne potrebe, nastoji se uticati na promjenu. “Najdrastičnije su cijene hrane i taj fenomen puzajućih poskupljenja dešava se tijekom posljednjih 10 godina. Glavni razlog je to što mi ne proizvodimo svoju hranu, već 80 posto hrane uvozimo, a to niti jedna druga zemlja ne radi. Upravo je to uzrok koji dovodi do toga da uvozimo hranu i plaćamo je ovoliko skupo”, smatra Marin Bago, predsjednik Udruženja.⁵⁹

⁵⁹ Ekonomija-BiH: Može li država zaštititi građane od sve češćih poskupljenja. Aljazeera

Kako bi olakšali građanima BiH dodatna poskupljenja potrebno je obratiti pažnju na pomoć domaćim privrednicima zbog toga što je Bosna i Hercegovina zemlja koja ima malu ekonomiju i uvezno je zavisna. Potrebno je da socijalno ugroženim građanima, vlada omogući subvencije za građane, koji imaju niske plate, male penzije ili nemaju nikakvih prihoda. Konstantan rad i praćenje rasta cijena u Bosni i Hercegovini zavisi od raznih faktora kao npr. energenta koji na tržištu na jedan svojstven način utiču na povećanje cijena u cijelom svijetu. Mnogi građani nisu u mogućnosti platiti sebi ogrijev, lijekove, račune i hranu. Mnogi se odluče na plaćanje računa i lijekova, a većina nema za hranu što je sve veći slučaj u Bosni i Hercegovini. Prema podacima UNDP: „Trenutni broj korisnika u 53 javne kuhinje u BiH je blizu 18.000. Broj korisnika se povećao za blizu 500 korisnika u 2022. godini u odnosu na 2021. godinu. U 2021. godini je došlo do blagog pada broja korisnika u odnosu na 2020. godinu, što se može dovesti u vezu s pandemijom COVID-19. važno je napomenuti da je broj osoba koje se susreću sa svakodnevno otežanim pristupom hrani i do deset puta veći, prema procjenama UN-ove Organizacije za hranu i poljoprivredu, ali zbog različitih barijera ne ostvaruju svoje pravo na topli obrok kroz javne kuhinje.“⁶⁰

Korisnici ovih kuhinja su ugrožene kategorije društva koje u državi Bosni i Hercegovini jako teško žive i jedva preživljavaju. Sistem se mora mijenjati, jer ne smijemo dozvoliti ovoliki broj korisnika javnih kuhinja. Strah od odlaska ljudi iz Bosne i Hercegovine ima veliku ulogu i nemogućnost zadovoljavanja egzistencijalnih potreba, te sistem u kojem država ne djeluje i ne radi ništa kako bi poravilo stanje cjelokupnog stanovništva. Iz svega dosad navedenog dolazimo do zaključka da država mora zaštititi socijalno ugrožene građane, te donosti rješenja i odluke o smanjivanju cijene marže i zahtjeva se konstantan rad na ekonomskoj diplomatiji stvaranju robnih rezervi. Ekonomski analitičar Admir Čavalić ističe:“ da je u ovom trenutku jedina konkretna politika koju Bosna i Hercegovina može implementirati u kratkom roku, ona koja se odnosi na zaštitu onih najugroženijih kategorija društva kao što su penzioneri sa minimalnim penzijama, radnici sa minimalnim platama, nezaposlene i socijalno ugrožene osobe i to kroz

URL: <https://balkans.aljazeera.net/news/economy/2021/10/9/moze-li-drzava-zastititi-gradjane-od-sve-cescih-poskupljenja> (pristupljeno 20.05.2023. godine)

⁶⁰Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP)

URL: <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/news/53-javne-kuhinje-sirom-bih-hrane-gotovo-18000-ljudi> (pristupljeno 20.05.2023. godine)

funkcionalan sistem robnih rezervi koji će im obezbjediti osnovne životne namirnice po prihvatljivim cijenama."⁶¹

U odnosu na našu zemlju, zemlje EU su više svjesne problema visokih cijena koje su trenutno na tržištu. „Kako bismo pridonijeli održavanju stabilnosti cijena, treba nam pouzdana mjera inflacije koja pokazuje kretanje cijena u gospodarstvu. Mjera koju upotrebljavamo, harmonizirani indeks potrošačkih cijena, i dalje je najprimjerenija za tu svrhu, premda bi trebala u još većoj mjeri odražavati iskustva građana kada je riječ o rastu cijena.“ Ti mjerama obuhvaćene su cijene dobara: odjeće, namirnica, najmnine, karti za prevoz... Zbog toga bi Bosna i Hercegovina trebala uskladiti cijene sa ekonomskih ciljevima u odnosu na samu državu, kako bi omogućili smanjenje cijena i omogućili građanima pristojan život i zadržati mlade u svojoj zemlji.⁶²

XI Slobodno vrijeme, kulturni i društveni aspekt

„Slobodno vrijeme je jedna od determinanti razvoja, ono ne djeluje u cijelosti samostalno i stoga se iskazuje dvojako: kao prostor u kojemu se prelamaju interakcije bića u nastanku i njegove okoline i kao prostor za samosvojni razvitak i samoostvarenje“ (Bašić i dr., 1993: 132).⁶³ Moramo biti svjesni da uticaj na naš život ima i kultura i društvo. Kroz društveni i kulturni aspekt mi oblikujemo svoj identitet i oblikujemo svoj život. Kroz kulturu i društvo mi smo ti

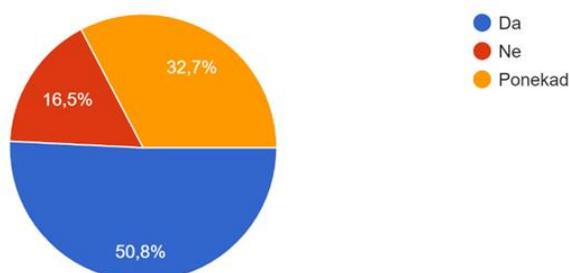
⁶¹ Ekonomija-BiH: Može li država zaštititi građane od sve češćih poskupljenja. Aljazeera
URL: <https://balkans.aljazeera.net/news/economy/2021/10/9/moze-li-drzava-zastititi-gradjane-od-sve-cesjih-poskupljenja> (pristupljeno 20.05.2023. godine)

⁶² Mjerenje inflacije i ispitivanje strategije. Europska središnja banka
URL: <https://www.ecb.europa.eu/home/search/review/html/inflation-measurement.hr.html>
(pristupljeno 20.05.2023. godine)

⁶³ Turčilo, L. et al. (2019). Studija o mladima Bosna i Hercegovina. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung. Str. 17

koji učimo pravila, norme, društveno ponašanje i način komunikacije. Kulturno osvještani građani mogu da interpretiraju stvarnost, gdje uvjerenja i vrijednosti oblikujemo društvom. „Suštinski problemi nastaju iz činjenice da je istovremeno s prestankom državnog uticaja na kulturu u sklopu bivše SFRJ prestala i državna briga za kulturu, tako da su kulturne ustanove i kulturni djelatnici u Bosni i Hercegovini upućeni na tržište koje faktički još uvijek ne postoji, te da se interesovanje publike za kulturu smanjilo, a ponegdje sasvim i nestalo.“⁶⁴

Na osnovu vaših mjesečnih primanja da li možete otići u kino, muzej ili pozorište?
260 odgovora

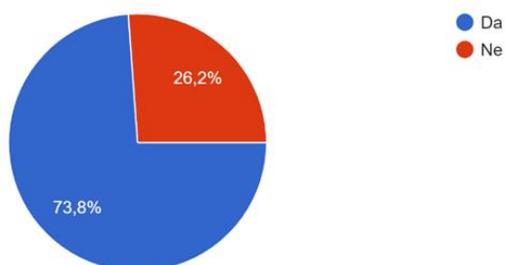

Grafikon 14. Mjesečna primanja-odlazak u kino, muzej i pozorište

Prema kulturnom aspektu istražili smo da li građani Bosne i Hercegovine mogu sebi priuštiti odlazak u kino muzej ili pozorište. Prema dobivenim podacima (50,8%) je odgovorilo da može sebi priuštiti odlazak, dok njih (49,2%) ide ponekad ili nikako, jer sebi ne mogu na osnovu svojih mjesečnih primanja otići u kino, pozorište ili muzej.

⁶⁴ Bakić, Sarina. (2021). Kontraverze recepcije kulture. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univeziteta. Str. 142

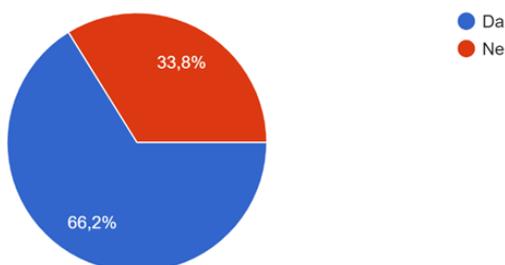
Da li ste se imali priliku baviti nekim sportom?
260 odgovora

Grafikon 15. Bavljenje sportom

Bavljenje sportom je također jedan od značajnih aspekata, zbog toga što se bavljenjem bilo kojeg sporta utiče na mentalno, fizičko i tjelesno zdravlje. (73,8%) ispitanika je imalo priliku baviti se sportom, dok (26,2%), nije imalo priliku baviti se sportom. Potrebno je omogućiti svima da se bave sportom radi društvenog i tjelesnog razvoja stanovništva, te onima koji nemaju finansijske mogućnosti, omogućiti kroz subvencioniranje države pomoć pri bavljenju određenim sportom.

Da li ste se u prethodnom periodu imali priliku otputovati na godišnji odmor ?
260 odgovora

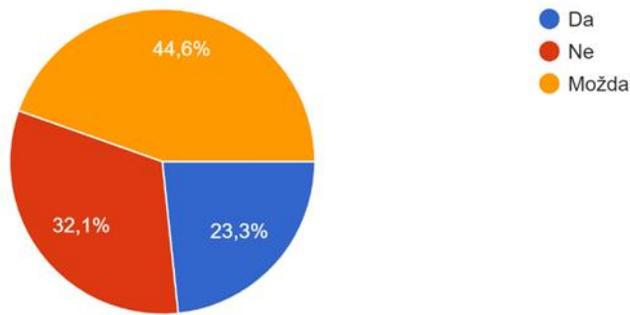
Grafikon 16. Odlazak građana BiH na godišnji odmor

Godišnji odmor je veoma značajan za sve stanovnike, zbog toga što radnici imaju priliku provesti određeno vrijeme sa svojom porodicom, otići na putovanja, baviti se nekim drugim aktivnostima, te na taj način pružiti priliku za fizički i mentalni opravak. (66,2%) ispitanih građana BiH je odgovorilo da su imali priliku otići na godišnji odmor, dok njih (33,8%) nije. „

Kulturne potrebe jesu dio motivacione strukture svakog čovjeka i predstavljaju težnje koje se zadovoljavaju putem simboličke komunikacije.“⁶⁵

Da li po završetku škole ili fakulteta planirate napustiti Bosnu i Hercegovinu?

240 odgovora

Grafikon 17. Odlazak mladih iz BiH nakon završene škole ili fakulteta

Zadnje pitanje ove ankete glasi: Da li po završetku škole ili fakulteta planirate napustiti Bosnu i Hercegovinu? Prema statistici ovog grafikona (23,3%) je odgovorilo da planira napustiti BiH, dok (44,6%) možda planira napustiti BiH i (32,1%) ne planira napustiti državu BiH. Posmatrajući ovaj grafikon dolazimo do zaključka da većina mladih razmišlja o odlasku iz Bosne i Hercegovine jer su nezadovoljni trenutnom situacijom u kojoj se nalaze. Navedeni postotak je u jednu ruku poražavajući jer od ispitanih 260 ispitanika u ovoj anketi više od polovine želi otići ili razmišlja o tome da napusti državu BiH. Svaki anketirani ispitanik ima svoje validne razloge odlaska, ali ono najbitnije je da se moramo boriti da promjenimo tu našu sadašnjost, jer postoji pretpostavka ako bi se uradilo istraživanje i na sljedećih 260 ispitanika, vjerujemo da na osnovu dosad navedenih razloga statistika bi pokazala slične ili iste rezultate, jer se svake godine povećava broj stanovnika koji odlaze iz Bosne i Hercegovine.

⁶⁵ Bakić, Sarina. (2021). Kontraverze recepcije kulture. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univeziteta. Str 162

XII Zaključak cjelokupnog istraživanja

U toku izrade magistarskog rada izvršeno je istraživanje za uzroke odlaska mladih ljudi, zatim je urađeno istraživanje u kojem smo ispitali stavove građana o obrazovanju u BiH i intervju sa mladima koji su već napustili državu BiH. Prema dobijenim informacijama iz svih anketa i intervjuja došli smo do zaključka da je nezaposlenost ključan faktor zbog koji mladi ljudi odlaze, a zatim i zbog nestabilne budućnosti i političke situacije u Bosni i Hercegovini. Mladi su kroz istraživanje također naveli da su i siromaštvo, obrazovanje, nemogućnost ličnog razvoja, loš zdravstveni sistem i korupcija su utjecali na njih negativno te olakšali njihove odluke o odlasku iz Bosne i Hercegovine. Mladi kao vrlo bitan dio stanovništva trebali bi da imaju jaču i izražajnu ulogu u samom društvu. Država i društvo navedene probleme moraju rješavati reformama koje su u ovom trenutku značajne kako bi zaustavili velike migracije mladih iz države. Oni su pokretačka snaga jednog društva, puni znanja, inovacija i ideja za napretkom u svojoj državi. Ukoliko država nije u mogućnosti pružiti mladima njihov sopstveni razvoj, mogućnost za napretkom i pružanjem perspektive u državi u kojoj žive, nažalost odluke da odu iz države su njihova nada da će u nekoj od drugih država neko prepoznati njihov kvalitet i znati da cijeni to. Kroz rad je ukazano da politička situacija u Bosni i Hercegovini nije nimalo perspektivna u smislu da ne nudi i ne ulijeva nadu u bolje sutra. Loša politička situacija i nestabilna budućnost potiču od konstantne međustranačke političke borbe koja utiče na dekonstrukciju demokratskog poretka BiH. Otežanost formiranja vlasti, zbog izbornog ciklusa, te prebacivanja odgovornosti i složenosti donošenja odluka na državnom, parlamentarnom, kantonalnom i lokalnom nivou dokaz je loše preraspodjele i neravnomjernog udjela broja izvršnih pozicija. Kao problem nestabilne budućnost u Bosni i Hercegovini moramo napomenuti i da je razlog etničko podjeljeno društvo kroz vođenje politike na konsolidacijskom nivou bez sukoba. Potrebno je za stabilniju budućnost i politiku BiH voditi računa o javnim interesima i demokratizaciju cjelokupnog političkog procesa, te kroz izborne kampanje vratiti nadu u bolju budućnost i pokrenuti promjene koje su važne za napredak Bosne i Hercegovine i tako dati priliku i mladima da se bore za svoju državu i da osjete potrebu da kroz svoje znanje i ideje pomognu cjelokupan proces pridruživanja BiH Europskoj Uniji, te ostvarivanju svih benefita koje nudi članstvo u Europskoj Uniji. Reforma obrazovanja je vrlo značajna kao promjena koja bi mnogo doprinijela manjoj nezaposlenosti i spremnosti mladih na tržište rada koje je sada

aktuelno. Nezaposlenost mladih je veliki problem zbog kojeg mladi odlaze iz ove države. Na osnovu intervjuiranih ispitanika saznajemo da je većina otišla zbog većih i bolji prilika za zaposlenjem i boljim životnim standardom. Potrebno je konstantno raditi na istraživanju tržišta rada, te nuditi putem javnih službi za zapošljavanje, mladima priliku za prekvalifikaciju i saradnju sa mnogim institucijama kako bi stekli nova iskustva i bili spremni za nova radna mjesta i sticanje novih radnih navika, te kroz stečeno znanje pomogli radu i prosperitetnosti države BiH.

XIII Literatura

KNJIGE:

1. Bakić, Sarina. (2021). Kontraverze recepcije kulture. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univeziteta.
2. Čičić, M. et al. (2019) Studija o emigracijama BiH. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
3. Domazet et al. (2020): Održivost emigracija iz Bosne i Hercegovine, Friedrich-EbertStiftung, Sarajevo.
4. Hadžimahmutović, B., Martić, M. (2013) Nezaposlenost mladih: EU i BiH dijele isti problem, mogu li rješenja biti zajednička?“, Centar za istraživanja i studije: GEA.
5. Lavić, Senadin. (2014). Metodološke rasprave: epistemološki-metodološki pristup znanosti. Sarajevo:Fakultet političkih nauka Univerziteta.
6. Okvir saradnje Bosne i Hercegovine i Ujedinjenih nacija za održivi razvoj 2021-2025. Partnerstvo za održivi razvoj. Ujedinjene nacije Bosna i Hercegovina.
7. Turčilo, L. et al. (2019). Studija o mladima Bosna i Hercegovina. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung.

ČLANCI:

1. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2022). Bosna i Hercegovina u brojevima 2022. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
URL:https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/DEM_02_2022_Y1_1_BS.pdf
(pristupljeno 20.04.2022. godine)
2. Čavalić, Admir. (2016). Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd.
URL: [\(PDF\) Analiza nezaposlenosti mladih osoba u Bosni i Hercegovini \(Zbornik radova Nova Naučna Edukativna Misao, 5/2016, Nomotehnički Centar Beograd\)](#)
[\(researchgate.net\)](#) (Pristupljeno 23.08.2023. godine)

3. Definicija migracija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=40619> (pristupljeno 19.09.2023. godine)
4. Ekonomija-BiH: Može li država zaštititi građane od sve češćih poskupljenja. Aljazeera URL:<https://balkans.aljazeera.net/news/economy/2021/10/9/moze-li-drzava-zastititi-gradjane-od-sve-cesjih-poskupljenja> (pristupljeno 20.05.2023. godine)
5. Ideološki profil političkih stranaka u BiH: katalizator usporene demokratizacije. Alumni Foudation Council og Europe. Policy Brief 05. 2019. URL: <http://www.spsbh.ba/PB%205%20local.pdf> (pristupljeno 15.07.2022. godine)
6. Interaktivni portal za dijasporu iz BiH. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH. URL: <https://dijaspora.mhrr.gov.ba/dijaspora-ima-ogroman-potencijal/> (pristupljeno 15.08.2022. godine)
7. Mahmutović, H., Hodžić, K., Talović, S. (2017)Utjecaj globalizacije na performanse preduzeća. URL: <https://hrcak.srce.hr/202655> (pristupljeno 10.03.2023. godine)
8. Mjerenje inflacije i ispitivanje strategije. Europska sredisnja banka URL:<https://www.ecb.europa.eu/home/search/review/html/inflation-measurement.hr.html> (pristupljeno 20.05.2023. godine)
9. Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine (“Službeni glasnik RS” br. 22/2015-45).
10. Petrović, Željko. (2022.)Spoljna politika BiH u uslovima globalizacije. Zbornik radova EKONBIZ. URL: <http://www.ekonbiz.ues.rs.ba/ojs/article/view/218.html> (pristupljeno 10.03.2023. godine)
11. Pobrić,Alma.(2002). Osnovne značajke i posljedice migracijskih kretanja u Bosni i Hercegovini. Migracijske i etničke teme 18 (2002), 4: 349–364.
URL: <https://hrcak.srce.hr/file/158435> (pristupljeno 17.07.2023. god.)
12. Preduzetništvo i mladi u BiH: Mala, srednja i mlada poduzetništva. 2017. URL:https://www.fli.ba/wp-content/uploads/2017/11/poduzetnistvo_i_mladi_u_bih.pdf (pristupljeno 10.08.2023. godine)

13. Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) URL:<https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/news/53-javne-kuhinje-sirom-bih-hrane-gotovo-18000-ljudi> (pristupljeno 20.05.2023. godine)
14. Renata. R., Reić - Ercegovac, Ina., Čerenić, V. (2015) Potrebe, mogućnosti i namjera odlaska u inozemstvo: Analiza stavova studenata iz Splita (RH) I Sarajeva (BiH). ANDRAGOŠKI GLASNIK: Vol. 19, br. 1-2.
15. Sistem zdravstva u BiH: stanje i pravci moguće reforme. Fondacija za javno pravo CIP. URL:<https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2015/01/Sistem-zdravstva-u-Bih.stanje-i-pravci-mogu%C3%A6-reforme.pdf> (pristupljeno 14.04.2022. godine)
16. Strategija prema mladima Kantona Sarajevo 2019.-2023.
17. Troškovi emigracije mladih iz Bosne i Hercegovine. WFD. 2021.
URL:https://iri.rs/wp-content/uploads/2021/08/Troskovi-emigracije-mladih-u-Crnoj-Gori_compressed.pdf (pristupljeno 30.04.2022. godine)
18. UNFPA: Analiza stanja stanovništva u Bosni i Hercegovini. SeConS, 2019.
URL:https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/psa_bih_final_november_2020_bcs_0.pdf (pristupljeno 14.04.2022. godine)
19. UNICEF: Pisa testiranje za BiH. 2019.
URL:<https://www.unicef.org/bih/pri%C4%8De/objavljeni-rezultati-pisa-testiranja-za-bih> (pristupljeno 16.04.2023. godine)
20. Zakon o mladima FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/10)

POPIS TABELA

Tabela 1: Tabela prikaz faktora istiskivanja i privlačenja građana BiH u druge države

Tabela 2: Bosna i Hercegovina u brojevima 2022. godina

Tabela 3: Podaci iz javnog zdravstva Federacije BiH

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Mišljenje mladih o Bosni i Hercegovini kao zemlji u kojoj se može iskazati vlastiti potencijal

Grafikon 2: Politička situacija u Bosni i Hercegovini

Grafikon 3. Bosna i Hercegovina i poboljšanje uslova za bolji život mladih

Grafikon 4. Zaposlenost u BiH

Grafikon 5. Proces obrazovanja i postignuti ciljevi

Grafikon 6. Zadovoljstvo nastavnim planom i programom tokom školovanja

Grafikon 7. Sistem obrazovanja i znanje koje smo stekli u toku školovanja

Grafikon 8. Zaposlenje u struci nakon školovanja

Grafikon 9. Spol ispitanika

Grafikon 10. Dob ispitanika

Grafikon 11. Stručna sprema ispitanika

Grafikon 12. Uzrok odlaska mladih iz BiH

Grafikon 13. Egzistencijalne potrebe stanovništva BiH

Grafikon 14. Mjesečna primanja-odlazak u kino, muzej i pozorište

Grafikon 15. Bavljenje sportom

Grafikon 16. Odlazak građana BiH na godišnji odmor

Grafikon 17. Odlazak mladih iz BiH nakon završene škole ili fakulteta

XIV PRILOG

Anketa za uzroke odlaska mladih iz BiH-politički i kulturološki aspekt

Poštovani,

U nastavku se nalazi upitnik u kojem želim ispitati stavove uzroka odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine. Istraživanje se provodi u okviru izrade magistarskog rada, na fakultetu Političkih nauka. Upitnik je anoniman, a učešće u istraživanju je dobrovoljno.

Ukoliko imate dodatnih pitanja, možete se obrati putem maila: lamija98@gmail.com

Istraživanje provodi: Lamija Memišević

Hvala Vam na izdvojenom vremenu! Uzroke odlaska mladih iz BiH-politički i kulturološki aspekti

1. Spol

- Muško
- Žensko

2. Dob

- 15-20
- 21-25
- 26-30
- 31-45
- 46+

3. Da li želite otići iz Bosne i Hercegovine?

- Da
- Ne
- Možda

4. Po vašem mišljenju da li je Bosna i Hercegovina zemlja u kojoj se može pokazati vlastiti potencijal?
- Da
 - Ne
 - Možda
5. Da li vlast u Bosni i Hercegovini može poboljšati uslove za bolji život mladih?
- Da
 - Ne
 - Možda
6. Uzrok odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine uzrokovan je po vašem mišljenju zbog:
- Nestabilna budućnost
 - Kvalitet života
 - Nezaposlenost
 - Obrazovanje
 - Politička situacija
 - Lični razvoj
 - Zdravstveni sistem
 - Siromaštvo
 - Korupcija
7. Da li ste bili zaposleni?
- Da
 - Ne
8. Da li ste na birou?

- Da
- Ne

9. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje da molim Vas da popunite ovo pitanje: Koliko ste godina na birou?

- 1-5
- 5-10
- 10-15

10. Da li Vas zanima politička situacija u Bosni i Hercegovini?

- Da
- Ne
- Ponekad

11. Da li možete zadovoljiti egzistencijalne potrebe (hrana, higijena, odjeća, obuća) na mjesečnom nivou?

- Da
- Ne
- Ponekad

12. Na osnovu Vaših mjesečnih primanja da li možete otići u kino, muzej ili pozorište?

- Da
- Ne
- Ponekad

13. Da li ste se imali priliku baviti nekim sportom?

- Da

- Ne

14. Da li ste imali priliku u prethodnom periodu otići na godišnji odmor?

- Da
- Ne

15. Da li po završetku škole ili fakulteta planirate napustiti Bosnu i Hercegovinu?

- Da
- Ne
- Možda

Anketa za obrazovanje

Obrazovanje u BiH

Poštovani,

U nastavku se nalazi upitnik u kojem želim ispitati vaše stavove za obrazovanje u BiH. Istraživanje se provodi u okviru izrade magistarskog rada, na fakultetu Političkih nauka. Upitnik je anoniman, a učešće u istraživanju je dobrovoljno.

Ukoliko imate dodatnih pitanja, možete poslati putem maila: lamija98@gmail.com.

Istraživanje provodi: Lamija Memišević

Hvala Vam na izdvojenom vremenu!

16. Spol

- Muško
- Žensko

17. Stručna sprema

- SSS
- VŠS
- VSS

18. Koju ste srednju školu završili?

19. Koji ste fakultet upisali/završili?

20. Da li ste zadovoljni znanjem koje ste stekli tokom školovanja?

- Da
- Ne

21. Da li ste u procesu obrazovanja stekli neki od navedenih ciljeva:

- Razvoj niza vještina (samostalnost, komunikativnost)
- Kontinuirano učenje
- Razmjenjivanje kritičkog mišljenja
- Ništa od navedenog
- Ostalo

22. Da li ste tokom školovanja bili zadovoljni sa kvalitetom nastavnih planova i programa?

- Da
- Ne

23. Da li ste tokom školovanja bili zadovoljni sa kvalitetom nastavnog osoblja?

- Da
- Ne

24. Da li Vam je stečeno znanje pomoglo u daljem toku vašeg života?

- Da
- Ne

25. Da li smatrate da ovakav sistem obrazovanja u BiH nudi Vam znanje koje možete da iskoristite nakon školovanja?

- Da
- Ne

26. Da li po završetku studija u BiH imate mogućnost da se zaposlite u struci?

- Da
- Ne
- Možda

27. Da li bi promijenili sistem obrazovanja u BiH? Zašto?

Pitanja za intervju

Intervju se provodi u svrhu istraživanja na temu: Uzroci odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine – politički i kulturološki aspekti. Svrha intervjuja odnosi se na pronalaženje stvarnog uzroka sve većeg odlaska mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine.

Istraživanje provodi studentica: Memišević Lamija

Hvala na izdvojenom vremenu!

Ime i prezime:

Uzroci odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine – politički i kulturološki aspekti:

1. Zašto ste odlučili napustiti Bosnu i Hercegovinu?

2. Sa koliko godina ste odlučili napustiti Bosnu i Hercegovinu?

3. U koju državu ste se odlučili preseliti iz Bosne i Hercegovine i koji razlog je presudio u donošenju Vaše odluke?

4. Da li imate posao, zdravstveno osiguranje u državi u kojoj boravite?

5. Da li je po Vašem mišljenju država u kojoj živite danas može omogućiti stabilniju budućnost od budućnosti u Bosne i Hercegovine?

6. Da li ste više napredovali u državi u kojoj se nalazite nego u Bosni i Hercegovini?

7. Na osnovu Vašeg mišljenja šta bi promjenili u Bosni i Hercegovini, te kako bi smanjili odlazak mladih iz BiH?

8. Da li se planirate vratiti u Bosnu i Hercegovinu?

XV BIOGRAFIJA

Lamija (Dženan) Memišević rođena je 18.03.1998. godine u Sarajevu. Nakon Osnovne škole upisuje Srednju zubotehničku školu u Sarajevu, smjer Zubni tehničar. Svoje daljnje školovanje nastavlja na Filozofskom fakultetu, na odsjeku za Komparativnu književnost i bibliotekarstvo. Nakon odbranjenog diplomskog rada na temu: „Uvođenje elektronske građe u Nacionalne tekuće bibliografije“, stiče zvanje bachelor komparativne književnosti i bibliotekarstva. Kako bi unaprijedila svoje znanje, odlučuje upisati master studij na Fakultetu Političkih nauka u Sarajevu, na odsjeku za Politologiju, smjer Upravljanje državom. Školovanje joj je pružilo sticanje raznih vještina i osobina, od kojih izdvajamo komunikativnost, kritičko razmišljanje i samopouzdanje. Trenutno radi u Centru za zdravo starenje Čengić Vila u kojem obnaša funkciju koordinatorice Centra.

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica **77** od **78**

Naziv odsjeka i/ili katedre: Odsjek za Politologiju

Predmet: Završni magistarski rad

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Lamija Memišević

Naslov rada: Uzroci odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine-politički i kulturološki aspekti

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 77

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;

- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis
